

P. 65. 379107

CULTURA CREȘTINĂ

REVISTĂ LUNARĂ

BLAJ

ANUL XVI.

IUNIE 1936

NR. 6.

Cultura Creștină

COMITETUL DE DIRECȚIE:

Victor Macaveiu, președinte; Ioan Agarbiceanu, Ioan Balan, Nicolae Brnzeu, Alexandru Lupeanu, Titus Malai, Zenovie Paclișanu, Augustin Popa, Aloisia Tăutu, membri. — Secretar de redacție: Dumitru Neda.

Abonamentul

Un an	Lei 300
Instituții, autorități și străinătate	„ 500
Preoți, profesori, învățători, studenți	„ 250
Exemplarul	„ 25

Redacția și Administrația: BLAJ

SUMARUL

AUGUSTIN POPA: Religia și politica

ION AGĂRBICEANU: Optimismul creștin

Z. PĂCLIȘANU: Evoluția dogmatică a creștinismului până la anul 325

NICOLAE BRINZEU: Unirea cu Roma și emanciparea Românilor din Ardeal și Banat de sub ierarhia sârbească

LIVIU CHINEZU: Să nu-l smintim pe tineri

OAMENI ȘI FAPTE

Local nașterii lui Petru Maior (Traian Popa) — G. K. Chesterton (D. N.) — Reforma salariilor (A. P.).

CRONICI — INSEMĂRI

Apelul „Astei” — Onisiforisme (p) — Incendiarii (a) — Neliniștea spaniolă (a) — Front comun (n) — Noui metode comuniste (a) — Noua Portugalia (a).

BIBLIOGRAFIE

M. THEODORIAN CARADA: Acțiunea Sfântului Scaun în România de acum și de întotdeauna. (Aug. Popa).

CULTURA CREȘTINĂ

REVISTA LUNARA

RELIGIA ȘI POLITICA

Voim o nouă ordine a lucrurilor. Una creștină. Singura conformă cu legile firii. De aceea trebuie să luptăm cu toții „pentru încreștinarea politicii“. — Condiția primă, indispensabilă: să creiem noua ordine în minți. Să avem noțiuni absolut clare. Să știm ce vrem.

De aceea, cu riscul de a repeta banalități, ne vom opri la întrebarea care și-o pun destui și pe care un cunoscut publicist o formulează așa: „Ce rost are religia în politică?“

„Eu, vă mărturisesc — scria dânsul între altele — obiectiv, nu pot prinde rostul religiei, oricare ar fi ea, în politică și nu văd ce contribuție poate aduce ea în soluționarea problemelor de stat: economice, financiare, administrative, culturale, etc.. Mă ridic împotriva amestecului în politică al religiei cu atât mai vârtos, cu cât am observat că tocmai mulți din cei cari o invoacă, iau atitudini, fac gesturi și comit acte degradatoare pentru religia în numele căreia vorbesc și făptuesc“.

Păreră nu-i nouă și nu-i singulară. Dimpotrivă, până bine curând a fost stăpânitoare nu numai în teorie, ci și realizată în viața statelor. Jură în ea deopotrivă credincioșii materialismului istoric, ca și închinătorii pozitivismului și liberalismului agnostic. Nu-i mirare, că dăinuește încă. — Totdeauna însă, justificarea ei s'a făcut fie cu prejudecăți filosofice eronate, fie cu o greșită înțelegere a raporturilor dintre vremelnic și divin, dintre Dumnezeu și Cezarul. Nu numai dușmanii religiei au căzut, toți, în această eroare. Iși au partea de vină și oamenii Bisericii. Căci, deși doctrina era categorică și neschimbată, prea ușor au admis, la aplicarea ei concretă, transacții și acomodări ușoare, din care pricină religia și Biserica au putut fi prezentate drept ocrotitoare ale capitalismului exploatare și necreștin.

La trei tipuri se poate reduce toată gama acestor rătăcirii: cezaropapism, clericalism și indiferentism. — Primele două

zentând extremele, se recunosc și se combat ușor. Ultima cere să fie pusă ceva mai deaproape în lumină.

*

Religia leagă pământul cu Cerul. Trece în veșnicie sufletul omului. Peste acest domeniu al supranaturii politica n-are nici o putere și nici o competență. „Nu Cezarului, ci lui Petru i-a dat Hristos cheile Impărăției cerului“, spune lapidar Leo XIII. Și oricâteori potențaii lumii au călcat acest principiu de temelie au provocat tulburări, cari numai spie binele țării lor n'au fost. Și totdeauna au rămas înfrânți. Canossa și Kulturkampful stau mărturie. Să se gândească la ele toți aceia, cari astăzi vreau fie să suprime religia, fie s'o „domesticească“, transformând-o într'o simplă anexă a puterii de stat. Nici odată și nici întrun chip Dumnezeu nu poate sta sub comanda unui Führer sau căpitan lumesc!

In schimb, nici fantoma „clericalismului“ să nu sperie pe nimeni. O singură teocrație a recunoscut Biserica: pe cea a Legii vechi. Hristos însă ne-a poruncit „să dăm Cezarului ce e al Cezarului“. Vremelnicul este, deci, dat exclusiv în seama conducătorilor politici. „Biserica nu-și atribue dreptul de a se amesteca, fără motiv, în conducerea afacerilor pământești și politice“, zice Pius XI (Ubi arcano); după ce Leo XIII subliniase: „Ar fi o judecată calomnioasă la adresa Bisericii să se creadă că ea e geloasă de puterea civilă și că visează să încalce drepturile guvernanților“ (Humanum). „Departate de a micșora, cu micime de inimă, rolul Statului, ea este aceea cari îi dă toată amploarea“, scrie Card. Pacelli.

De aceea se zice cu drept cuvânt că nu există un program politic catolic. Catholicismul învață, prin veacuri, adevărul etern; soluțiile practice pentru miile de probleme temporale, mereu schimbătoare, trebuie să le găsească oamenii. Greșesc deci toți aceia cari, fie și cu cea mai bună credință, fac din Hristos șef de partid ori căpitan de legiune, și socot că cinstesc crucea Lui mântuitoare încârligându-o pe potriveala năzuințelor și urilor trecătoare. Sporesc răul cei cari așteaptă ca reprezentanții Bisericii să conducă, direct și oficial, năvala de dărâmare năprasnică a actualelor hardughii sociale, apoi să mânuiască mistria la clădirea noului palat al națiunii. Care, și el, mâine va trebui reparat radical. Biserica poartă, în fruntea convoiului omenesc, facla Adevărului, la lumina căreia fiecare, cu osteneală și risc propriu, trebuie să-și înjhebeze coliba popasului de-o clipă.

Să aibă, dar, dreptate cei cari despart cu totul cele două lumi și se întreabă nedumeriți: „ce rost are religia în politică“? Este oare vorba de două planuri independente, cari își au legile proprii

și cari pot trece indifferente unul pe lângă altul, salutându-se respectuos, dar fără a li-se încrucișa vreodată cărările? — Nici vorbă de așa ceva. Dimpotrivă, ele sunt strâns, organic încopciate și unite. Amândouă au subiect comun: omul, această minunată compoziție din spirit și lut, copcie între cer și pământ. El nu poate fi sfârticat și împărțit fără rost între Dumnezeu și între Cezarul. Este întreg al amândurora. Pentrucă este o singură ființă. Interdependența dintre cele două lumi unite în persoana umană este deplină și continuă. Nimic din ce se petrece într'una, nu rămâne fără răsunet și fără urmări în cealaltă. — De aceea nu este indiferent pentru Stat, dacă cetățenii lui sunt virtuoși ori simple căzături morale; și, la rândul ei, virtutea nu înflorește în pușcării și cârciume. Și iarăși, un neam viguros nu poate crește decât în răsadnița familiei oneste, fecunde, păstrătoare de tradiții morale sănătoase; în schimb însă e nepus de greu să vorbești de familie celui care nu poate câștiga hrana strict trebuitoare pentru foamea unei singure guri.

De altfel regimul „separației“, născut din reformațiune și desăvârșit în individualismul revoluțiunii franceze, și-a dat toate roadele. A reușit să autonomizeze și să atomizeze întreagă viața colectivității omenеști. Rezultatul: distrămarea de astăzi și, prin reacțiune firească, saltul instinctiv al omeniei spre polul opus al sintezei și cultul exagerat al întregului pornit în disoluție. — Este, prin urmare, evidentă nevoia unei strânse colaborări a religiei și a politicei pentru bunul mers al societății, în care singuraticul să-și poată găsi fericirea, desăvârșindu-și personalitatea în conformitate cu natura sa psiho-fizică, menită să urce, pe scara rânduelilor pământești, la slava cerească.

Care-i partea de contribuție ce revine religiei în această colaborare necesară și frățească? Determinându-o, am răspuns exact la întrebarea inițială: „ce rost are religia în politică“?

*

Politica este arta de a cărmui societatea vremelnică, organizată în stat. Azi toată lumea este de acord în a recunoaște vechea teză catolică, în sensul căreia ținta urmărită de către orice guvernare, adecă obiectul propriu al politicii, este realizarea unei vieți colective bune și umane, adecă binele comun. Dar în ce rezidă, propriu zis, „binele comun“?

Din ce se compune și cum se realizează? Este identic cu o simplă totalizare algebrică a satisfacțiilor trecătoare ale singuraticilor ori nu? Și în ce-și vor găsi mulțimile indivizilor mulțumirea deplină? Ajunge să le dai pâine și jocuri de circ, ori poate sunt de

mai mare însemnătate valorile spirituale pe cari trebuie să le cultive statul? Și cari anume?

Întrebări firești, pentru cari trebuie să aibă răspuns limpede fiecare cărmuitor de noroade în clipa plecării la drum. Trebuie să cunoască idealul social pe care îl urmărește și în care crede că se va realiza binele comun. Dar aceasta însemnează, nici mai mult nici mai puțin, decât a avea o concepție de viață, care să răspundă la marile întrebări ale existenței umane: ce-i omul, care-i rostul lui în lume, cum își realizează el destinul, în ce și găsește fericirea; apoi: ce-i statul; care-i, raportul dintre individ și stat, dintre autoritate și libertate; etc. etc. Fiindcă toate acestea nu s-joc de capriciu nici equații teoretice: omul, cu dubla sa fire psiho-fizică, e o realitate dată, concretă, vie. El nu poate fi hrănit cu teorii și cu abstracții savante. Nu poate fi fericit decât în conformitate cu firea sa, cu cerințele naturii sale, care e anterioară și independentă de voința regilor și legilor pământești.

Prin aceasta am și fixat punctul cardinal al problemei: orice politică are, în chip necesar, drept suport ideologic, o concepție de viață oarecare. Materialistă ori spiritualistă, ateistă ori religioasă, conștientă și declarată ori nemărturisită, ea variază dela Cezar la Cezar; de existat însă există totdeauna și totdeauna ea este hotărâtoare pentru destinele și întreaga organizare, materială și spirituală, a societății. Toată viața, publică și privată, va curge în albia principiilor ei. Din ea crește, ca dintr-o sămânță, întreaga civilizație. Se vor clădi, ori se vor dărâma domuri, se va ocroti ori se va distruge familia, va fi sclăvie ori libertate și egalitate, va fi slăvită forța ori se va proclama primatul dreptului, mulțimile vor crește în cultul violenței ori se vor strădui la milă și bunătate și iubire — după cum este concepția de viață care stăpânește lumea lor sufletească.

Dar, cine zice „concepție de viață“, zice în chip normal, religie. În general religia are ultimul cuvânt când e vorba să dăm răspuns marilor enigme ce învăluie existența. Nici o filosofie n'a reușit să explice universul din gâoacea lui numai, ci au fost nevoite și ele să se salveze în transcendental. Și chiar dacă au rămas dincoace de hotarele materiei, totuși acestei explicații chiar i-au dat caracter vădit religios. Panteismul ca și materialismul este o religie în toată puterea; atât numai, că nu prea au credincioși, mintea simplă și judecata bunului simț refuzând să le accepte. — De aceea nu-i nici enigmă nici întâmplare împrefurarea, că toate civilizațiile cunoscute de istorie, în religie își au nu numai originea, ci și întreaga lor fizionomie specifică. Egiptenii, Babilonenii, Chinezii, ca și Grecii și Romanii și, în fața lor, „civilizația albă“ a creștinismului sunt pilde perfect concludente. — La fel și alt exemplu. Esența și nucleul di-

namic al tuturor marilor reforme sociale din vremile noastre e o concepție de viață cu toate notele caracteristice ale religiei. Marxismul însuși, după mărturisirea celor mai de seamă teoreticieni ai săi, refuză să fie socotit un simplu sistem de reforme social-economice: el vrea să aducă o nouă înțelegere a rosturilor omului și a vieții și crește în aderenți credință și fanatism. Este și el o religie: religia necredinței. La fel național-socialismul hitlerist: e o religie a sângelui și a rasei, pentru care se creiază o adevărată mistică religioasă. Așa o începuse și fascismul, dar s'a oprit la timp, rezistența întâmpinată dovedindu-se prea tare. Așa se explică și conflictele adânci cari izbucnesc în chip necesar între creștinism și pomenitele sisteme de nouă orânduire a lumii. Nu reformele social-economice creiază divergențele. În aceasta privință foarte adesea Biserica cere îndreptări exact la fel cu socialismul. Necazul e mai adânc și de esență: sunt lumi deosebite ce-și stau față, alte concepții de viață, alte religii.

Prin aceasta s'a lămurit deplin „ce rost are religia în politică“. S'a văzut că nu unul secundar, ci primordial, esențial.

Nu greșesc, deci, de loc politicienii cari recunosc acest adevăr și îl mărturisesc în fața lumii. Dacă n'ar face-o de bună voie, tot ar trebui să-i întrebăm noi, cetățenii. Treziți la viață civică și scăpați de beția individualismului - liberalist, înțelegători ai întregului social organic, noi vrem și trebuie neapărat să știm, mai întâi și mai presus de toate, a cui va fi țara asta: a lui Dumnezeu ori a Mamonei? Ne va ajuta să ne mântuim sufletele ori va cădea să ni-le piarză?

*

Fiindcă e ușor de înțeles: din moment ce la temelul politicii stă în chip necesar o concepție de viață, apoi ea nu poate fi decât cea creștină. Nu trebuie să mai aducem dovezi pentru asta. Dar se știe, și nu-i greu de dovedit, că creștinismul are adevărul. Întreaga noastră civilizație a răsărit din evanghelia lui Hristos. În chip cu totul deosebit suntem legați de el, prin tot trecutul și toate tradițiile, noi Românii. De aceea noi mai ales nu vom putea tolera să se facă la noi altă politică, decât una creștină.

Nu e locul să înșirăm aci principiile cu caracter direct social ce le conține religia noastră. Ajunge să pomenim, că ea are o explicație a lumii și a vieții, singura armonică și completă din câte există, unitară și fără contradicții. O perfectă ierarhie de valori și o minunată împăcare a contrastelor și opozițiilor ce constituiesc viața de pe pământ. Rezumăm cu card. Pacelli: „Prin doctrina sa despre destinele eterne ale omului, Biserica situază în adevăratele ei perspective întreaga viață a omenirii și, în consecință, și scopurile umane ale Statului“. De aceea Statul „nu-și poate împlini conve-

nabil funcțiunea decât atunci când acțiunea politică va fi pătrunsă de principiile și virtuțile creștinismului. (Leon XIII. *Libertas*).

Rostul religiei în politică va apare și mai lămurit dacă vom considera a doua mare contribuție pe care o dă religia pentru viața obștească a popoarelor: morala, cu întregul complex al regulilor ei de viață.

Politica trebuie să lucreze binele comun. Acest ideal nu se poate apropia decât în conformitate cu natura psiho-fizică și socială a omului, care își are legile sale de existență anterioare statului, date de siditorul naturii. În consecință: binele comun rezultă din conformitatea acțiunii sociale cu voința Creatorului, tălmăcită în legile morale. Dar morala e una și universală. Ea normează deopotrivă lucrările, fiecare lucrare, a individului, ca și pe cele ale societăților. Ar fi „monstruos” ca „oameni cari fac mărturisire de credință catolică să aibă o conștiință în viața lor privată și alta în viața lor publică”. Prin urmare, binele comun nu poate fi realizat decât pe calea legilor fundamentale ale moralei, aplicate la fel în viața publică și particulară: dreptate și iubire născute din Adevăr.

Nu scapă nimănui importanța socială covârșitoare a acestor regule de viață. Ele sunt un regulator desvârșit al armoniei și temeiul întregii ordine din viața politică. Și chiar din viața internațională. Numai prin ele se poate realiza pacea, condiția primordială a progresului. Este doar limpede azi, pentru toată lumea, că întreaga criză de care suferă lumea e, în fond, de natură morală. Că ea nu se poate îndrepta fără a vindeca sufletul îmbolnăvit al omenirii. Nu se poate asigura pacea între popoare, o oarecare stabilitate în viața masselor omenești agitate fără un ideal de viață comun, fără o concepție unitară a „ordinei umane” în general și fără o recunoaștere și acceptare din partea tuturor a principiilor de armonie cuprinse în morala creștină.

Subliniem: morala creștină, religioasă. Există și o „morală, laică”, filosofică, abstractă. — Se știe însă: una e viața, a ceastă din urmă vorbe, teorie rece. Fără temelie, fără sancțiuni, fără putere. Foc de cuvinte. Pe când morala creștină prinde în viu viața sufletească a fiecăruia, îi sporește puterile până la eroism, pune frâna pe pornirile lui rele, antisociale, încă din clipa incolțirii lor în tainișele voinții. — Pe deasupra, știm, se mai adaogă la toate harul lui Dumnezeu și toate mijloacele vieții supranaturale. Prin ele „se renouiesc și cresc forțele morale ale omenirii”, se cultivă în sufletul omului vir-

tușile fără de cari nu este fericire pentru individ, nici bine comun complet pentru societatea politică" (Card. Pacelli).

*

Nimic n'ar putea rezuma mai bine aceste considerațiuni despre legătura dintre religie și politică, decât celebra definiție a Sf. Toma, citată de PIUS XI în enciclica „Studiorum ducem”. „Ordinea lucrărilor voluntare este de domeniul filosofiei moravurilor, adică a moralei, care se împarte în trei părți: prima consideră, în ordinea lor, lucrările individului; a doua operațiunile colectivității familiare; a treia operațiunile colectivității civile, Politica”. (In Ethic. lect. 1). Și, adăogă Papa, aceste trei părți sunt ca niște „membri cari compun corpul Moralei”. — Adică: politica e o parte a moralei, membru organic din același corp. Cu neputință deci să se vorbească de legi politice despărțite de morală. Dacă triumfă totuși Machiavelli, tocmai de aci vine distrugerea binelui comun a popoarelor. Indreptare, în schimb, nu se poate aștepta, decât dela valorificarea integrală în viața publică ca și în cea privată, a moralei creștine.

Universul e zidit de Dumnezeu. El trebuie să meargă pe făgașul etern al voinții divine. Nu numai kosmosul material ci și cel social. Iar voința lui Dumnezeu e tălmăcită infor-mabil, în morala lui Hristos. Toți acei cari, în locul haosului de astăzi, vreau o nouă ordine a lucrurilor, mai bună, mai dreaptă, să-și scalde programul politic, în această lumină căldusitoare. Să lupte, acolo unde sunt, pentru triumful ei. Fără a constitui noi partide inutile, ei totuși vor realiza gândul lui Pius XI (Enc. E. suprem). „Partid de ordine, capabil să aducă pacea în mijlocul tulburărilor, nu este decât unul: Partidul lui Dumnezeu! Să intrăm în el!

AUG. POPA

OPTIMISMUL CREȘTIN

1.

Omul, în toate timpurile, are nevoie de voință, de energie, pentru a înlătura piedecile ce i-se pun în calea realizărilor lui, a creației pentru a-și asigura binele și mulțumirea sa în lume. Piedeci sunt în toate vremile, pentru toate vrâstele omului. Doriința de fericire este generală, este instinctuală. În consecință, lupta omului e firească, constantă, uneori eroică, alteori mai palidă, și numai în cazuri excepționale inexistentă, în cazuri morbide, anormale, patologice.

Intensitatea luptei o determină, pe de-o parte, cantitatea noastră de energie, pe de altă parte concepția pe care o avem asupra lumii și vieții, felul ce ni-l impune credința și conștiința în a judeca rostul nostru în viață, și piedecile ce ni-se pun în drumul realizărilor, al creației. Acestea două elemente cari constituie calitatea luptei ce ducem împotriva obstacolelor fericirii noastre în lume, sunt numai la aparență deosebite. Convingerile ce avem din concepția de viață ne dau, în realitate și cantitatea și calitatea energiei, a voinții, a puterii de luptă, peste tot.

De și atârând și de condițiile fizice ale ființei omenești, de sănătate, bunăstare materială etc. e limpede că energia e o forță a spiritului. Ea e zemislită de spiritualitatea noastră, și va fi așa cum este, în alcătuirea ei, însăși aceasta spiritualitate.

Aceasta din urmă, sădită în noi de mâna Ziditorului, după chipul și asemănarea Căruia suntem făcuți, — crește și se desăvârșește după calitatea izvoarelor din care se hrănesc celea două organe ale ei: inteligența și voința cu sentimentele.

Izvoarele — evident — trebuie să fie de aceeași natură ca și spiritul nostru.

În mod clar rezultă de aici: energia noastră în viață atâră de doctrina, de adevărul, de credința cari trăesc în conștiința noastră.

De aceea intensitatea luptei omenești, întru delăturarea piedecilor ce-i stau în drumul mulțumirii și al fericirii, variază dela om la om, dela popor la popor, dela veac la veac, în semnul credinței căreia ne închinăm.

Religiile, sistemele filosofice de înaltă doctrină și morală, optimiste, ne arată oameni, societăți și popoare cutezătoare, cari nu

îngenunche, decât în restimpuri, de obosire, de epuizare, răului moral, social, național, — cari se reculeg mereu, și continuă lupta pentru îndepărtarea piedecilor ce se pun în drumul realizărilor necesare mulțumirii individuale și colective.

Credințele religioase sau filosofice pesimiste nu inarmează nici pe individ, nici societățile, nici popoarele. Subt umbra lor neamurile se cufundă în fatalism, acțiunea lor se schimbă în chietism, energia umană rămâne statică, rareori dând semne de dinamism.

Aceste constatări fiind general admise, valabile pentru ori care om cugetător, dar, mai ales, fiind confirmate în fie care individ, și în fiecare veac, urmează, în chip firesc, că nu ne poate fi indiferentă credința religioasă, filosofia, din care ne creiem armatura spirituală.

Un fenomen este general recunoscut și evident chiar în zilele noastre, în frământații ani de după războiu: numai popoarele în cari s'a resuscitat o credință, un optimism, au reușit să se organizeze. Acelea cari, ca și noi românii, au eșit din matca unei credințe optimiste, și nu au reușit să revină sau să-și formuleze alta, sunt cufundate în haos și dibuesc mereu începuturile consolidării lor.

2.

Socotim adevărul și etica aduse în lume de Mântuitorul, cel mai puternic izvor de energie pentru spiritualitatea omului. În cursul veacurilor Evangelia a fost adeseori fals și tendențios interpretată, și uneori răuînțeleasă. S'a spus — concentrând într'o frază toate rătăcirile, — că religiunea creștină e izvor de pesimism, nu de optimism. O credință religioasă, care pune ca o supremă problemă de conștiință mântuirea sufletului pentru o altă viață, nu pentru fericirea lui în lume, nu poate avea nimic comun cu energia noastră vitală, ce trebuie să ne dea biruința în aceasta viață, să ne facă aici fericiți.

Se spune: creștinismul a stricat rânduiala firii. El pune axa vieții dincolo de moarte, iar de lume nu se interesează, ba chiar o disprețuește. Cum ar putea sorbi cineva optimism, energie în lupta lui pentru pâinea cea de toate zilele, pentru înlăturarea nedreptăților și asperităților sociale, pentru desăvârșirea organismului național, sau uman, urmând porunca: dacă aruncă cineva în tine cu pietre, tu să arunci cu pâne? Dacă te palmuește cineva pe obrazul drept, tu întoarce-i și pe cel stâng? Putere de luptă cum vei lua dintr'o doctrină care învață: „Nu vă îngrijiți de ce veți mânca, de ce veți bea, sau de ce vă veți îmbrăca, ci căutați înainte de toate împărăția lui Dumnezeu și toate celelalte vi se vor adăuga vouă!“

Vecinic aceasta împărăție a lui Dumnezeu! Vecinic preocuparea de spirit!

Apoi, da! Însăși aceasta preponderantă preocupare de spirit este temelul optimismului și al energiei. Pentru că energia, chiar pentru a-ți agonisi bucata de pâine, izvorește numai dintr'un spirit sănătos. Și, e constatat prin experiența umană istorică, de atâtea ori milenară, că numai spiritualitatea ridicată pe celea mai înalte culmi ale perfecțiunii poate fi puternic izvor de energie.

De altfel e falsă cu totul interpretarea creștinismului, când se afirmă despre el că a mutat axa vieții omenești în vecinicie. Da, ținta firească a spiritului nemuritor e vecinicia, dar aceasta vecinicie, după Evanghelle, nu o câștigă creștinul într'o luptă din cer, ci în trailul și lupta sa de pe pământ. Pentru aceea nu-i poate fi indiferent pământul și vieța pământească. Nici biruința piedecilor ce i-se pun în drumul fericirii și mulțumirii în lume. Nici mulțumirea sa, a societății, a neamului din care face parte, a întregii umanități chiar. Creștinul aspiră la vecinicie, dar știe că n'o poate atinge decât ca un luptător pentru bine și desăvârșire aici pe pământ. Iată dar că axa vieții lui, deși cu un pol în cer, cu celalalt e bine fixată pe pământ.

Ba încă în așa măsură fixată că nu se poate atinge cerul dacă nu e bine stăpânit pământul. În așa măsură stăpânit de spiritualitatea noastră, încât să coborâm „împărăția lui Dumnezeu pe pământ”.

Dar coborîrea acestei împărății a lui Dumnezeu pe pământ presupune maximul de energie spirituală în delăturarea tuturor piedecilor ce se pun în calea mulțumirii individuale și colective. Implică însăși fericirea omului în lume, care, supus ordinii etice eterne, nu poate fi mulțumit prin călcarea acesteia. Și toate lucrurile lumii se cer puse în concordanță cu ea.

Ori, creștinismul urmărește exact acest scop. Când Mântuitorul a spus: „Cutezați, eu am biruit lumea”, sub „lume” n'a înțeles, și nu se înțelege, bucuria și mulțumirea acestei vieți date de Dumnezeu, ci biruirea instinctelor primare și a patimilor cari nefericesc pe oameni chiar în vieța cea trecătoare. Cu un cuvânt: doctrina și morala creștină, adevărul Evangheliei, ne dă energia necesară să luptăm împotriva răului moral și material, și să ne creștem toate însușirile bune până la schimbarea lor în virtuți. În cer nu poate ajunge cine n'a năzuit să coboare cerul pe pământ. „Fiți desăvârșiți precum Părintele vostru cel ceresc desăvârșit este”. „Mergeți dela mine blestemaților în focul cel de veci, căci am fost flămând și nu mi-ați dat să mănânc, gol și nu m'ați îmbrăcat, bolnav și nu m'ați cercetat”. „Ori ce veți face unuia din acești frați mai mici ai mei, mie mi-ați făcut”. „Nu tot cel ce zice Doamne-Doamne, ci cel ce face voia Tatălui meu carele este în ceruri, va intra în împărăția lui”. „Dacă ochiul tău e rău, aruncă-l dela tine”. „Nici furii

nici curvarii nu vor intra în împărăția lui Dumnezeu“. „Vai vouă fariseilor fărnici că sunteți ca mormintele spoite, pe din afară frumoase, pe dinlăuntru pline de oase“. „Dacă mi-aș da toată averea mea săracilor, și trupul meu să-l arză, iar dragoste nu am, nimica nu sunt“...

Ni-se pare că toate acestea nu privesc vieța vecinică, ci comportarea omului în lume. Și s'ar putea aduce citate nenumărate de aceasta natură.

E limpede, deci: creștinismul e un adevăr, o doctrină și o morală pentru vieța aceasta. Numai realizându-l în tine, în societate, în națiune, în umanitate, poți nădăjdui vieța și fericirea vecinică.

Dar realizarea creștinismului în vieță e același lucru cu înlăturarea piedecilor cari se pun în drumul fericirii tale, a societății, a națiunii și a umanității. El confirmă și coboară eterna lege etică a vieții, fără care nu poate fi fericire în lume, fiind însăși firea superioară a omului zidită în conglăsuire cu aceasta lege.

Realizarea creștinismului în vieță e o poruncă pentru cel botezat: „Credința fără de fapte moartă este“. Și dușmanii cei mai mari ai Evangheliei recunosc că dacă s'ar putea trece în faptă doctrina și morala creștină, ar fi o călăuză unică pentru fericirea omului în lume. Dar ei afirmă că aceasta e o imposibilitate, e o utopie, un vis al cerului coborât în lume. Și chiar prin neputința realizării, — un nou izvor de pesimism.

3.

Adevărul Evangheliei e optimist și creator de nobilă energie umană. Pentru a ne documenta mai adânc, vom cerceta cauzele pesimismului în vieță în lumina gândirii, a filozofiei. Subt pesimism înțelegem neputința omului de a lua lupta cu vieța, atitudinea de a se da bătut dela început, fără a încerca rezistența și atacul, sau după un slab efort. E starea sufletească de vecinică depresiune care sfârșește în cufundarea în fatalism, sau în cea ce e și mai primejdios pentru lupta vieții, — în desnădejde.

A crede, a spera, a voi și a cuteza, e atitudinea optimistă în fața vieții. Afirmarea e însăși vieța. A nu crede în nimic, a nu nădăjdui, a nu îndrăzni e atitudinea pesimistă.

În celea mai înalte regiuni ale spiritualității, sau în celea mai profunde adâncuri ale ei, ceea ce este tot una, motivele cari determină pesimismul în fața vieții sunt mai ales trei. Ele se desvâluie spiritelor celor mai alese, dar lucrează — ca niște rădăcini ale răului, ale lipsei de energie, — inconștient în oricare vieță copleșită de pesimism. Aceste trei sunt următoarele: *Simțul singurătății omului în lume; sfârșitul existenței cu moartea trupezască, deci moartea totală; imposibilitatea biruinții părții bune din noi asupra părții rele.*

Aproape nu este om care să nu-și dea seama cel puțin în unele momente ale vieții, de unicitatea ființei sale în lume: și de ucigătoarea, de adâncă sa singurătate între lucrurile și ființele lumii. Zadarnic vede mil și zeii de mil în jurul său, oameni ca și el. În ceasurile hotărâtoare ale vieții, în marile dureri, în marile înfrângeri, el se simte ca o stană de piatră în mijlocul deșertului. Sunt clipe, ceasuri și zile când omul își dă perfect seama că în ajutorul lui — și chiar atunci are mai mare nevoie de ajutor — nu poate veni nici unul din semenii săi. Se simte singur și pustiu, și problema existenței i se înfige ca o suliță rece în conștiință. Și nime nu-l poate ajuta, nime nu-l poate mângăia sau întări.

Omul superior, omul gândirii, ajunge la aceasta conștiință care-l imobilizează și fără marile lovituri ale vieții, fără marile înfrângeri. Soarta, „fatumul“ antic, mai tare și decât zeii, s'a născut în clipa când omul cugetător și-a dat seama despre aceasta singurătate a lui în lume. Și tot din aceasta conștiință s'a ridicat și concepția tragică a vieții.

Omul cel mai tare, cel mai bine inzestrat, are clipa de înfrângere, în care ajunge mai neputincios ca un copil. Și o singură astfel de înfrângere poate să-l desarmeze pentru tot restul vieții, să ajungă un pesimist incorrigibil.

Și omul cel mai măreț în clipele grele, deși s'a crezut mai înainte un zeu, devine copil și instinctiv ar alerga la spriginul părintelui său...

Dar doctrina creștină vindecă cu desăvârșire simțul singurătății, al părăsirii omului în lume, prin descoperirea lui Dumnezeu - Tatăl, a lui Dumnezeu - Părintele. E adevărat că omul nu seamănă cu nici o altă ființă cunoscută de el, că nu are rudeni pe pământ, și, sub acest înțeles, că e singur pe pământ. Dar Mântuitorul ne-a descoperit adevărul că avem, în chip real, un Părinte al tuturor, și că noi suntem nu numai creaturi și supușii Lui, ci copiii, fiii Lui. Un părinte care ne iubește pe toți cu o dragoste nemărginită. „Așa a iubit Dumnezeu lumea (adică pe oameni) încât a dat pe Unul Născut Fiul său pentru noi“. Fiul ne-a descoperit că „nici un fir de păr din cap nu ni-se clătește fără știrea Tatălui“. S. Pavel ne spune despre acest Părinte: „Ochi de om nu au văzut, urechi de om nu au auzit, la inima omului n'a străbătut, ceace a pregătit Dumnezeu celor ce-l iubesc pe El“. Aceasta descoperire a lui Dumnezeu - Părinte iubitor e marea revelație de optimism a Evangheliei. E marea realitate în care poate ancora orice suflet omenesc în celea mai grele nenorociri, ca și în cea mai înaltă elevare a cugetării noastre.

Nu un Dumnezeu în înțeles panteist, unul care se identifică cu

așa numitele forțe și legi ale naturii, concepție care duce tot la chietism, la fatalism sau la desperare, ci un Dumnezeu - Părinte, un Dumnezeu ființă, deși nemărginită, distinctă de natură, stăpân și creator al naturii. Care ne-a zidit și pe noi după chipul și asemănarea Lui, cari îi suntem cu adevărat fii, iar prin Hristos și moștenitori.

Acest adevăr al Dumnezeului-Părinte a șters simțul singurătății omului în lume din sufletul tuturor acelor cari cred în El. Pentru credincioși nu mai există întâmplare, nu mai există soartă, nu mai există orbul joc al puterilor firii, ci există atotștiința și atotputința lui Dumnezeu care e părintele nostru cel prea bun. Prea bun, chiar atunci când ne ceartă, după cum părinții trupești ne ceartă și ne pedepsesc când suntem răi pentru a ne îndrepta, sau ne pun la încercări pentru a ne crește puterile.

Când omului i-se pare că a pierdut totul, sau chiar a pierdut în realitate, el știe, în creștinism, că pe cel mai mare bun al său, pe Părintele, nu-l poate pierde decât din vina lui. În vreme ce atei și închinătorii puterilor naturii se zvârcolesc ca șerpii în singurătatea lor ucigătoare, sau în durerile cari i-au prăbușit, creștinul adevărat se odihnește în voia Celui Preaînalt convins de dragostea Lui nemărginită și de ajutorul Lui.

În vreme ce filosoful păgân nu poate afla nici un punct de razim în cosmosul fără odihnă, gânditorul creștin află pace și putere de muncă în credința lui în Ziditorul și cărmuitorul tuturor.

În vreme ce ateul blestemă vieața, și cere zdrobirea lumii întregi în cumplitele lui chinuri, sfântul creștin laudă pe Domnul și zidirea mânilor sale, în ori ce chinuri s'ar afla. În nenorociri va spune cu dreptul Iov: „Domnul a dat, Domnul a luat, fie numele Domnului binecuvântat“.

Credința în Dumnezeu-Părintele, — și când omul nu poate înțelege căile Lui, care „sunt departe de căile noastre, și sfaturile Lui de sfaturile noastre, ca cerul de pământ“ — ne umple de pace, de optimism, de putere de creație, de dor nou de vieață.

Credința într'un Dumnezeu panteist, care n'are grije de lucrurile sale, umple sufletul cu pustiu și vieața cu ingheț. Credința creștină în Dumnezeu - Părintele luminează lumea și vieața, încălzește sufletul, dă aripi intelectului și fortifică voința.

Iată dar cum întâiul element al pesimismului e înlăturat de creștinism.

4.

Al doilea element al pesimismului — considerând mereu ultima rațiune a lui — este sfârșitul existenței cu moartea trupească. Sau o singură existență pentru om, cea trecătoare.

Aproape nu a fost gânditor mai de seamă în omenime care să nu fi recunoscut că cea mai grozavă și mai neînțeleasă pedeapsă a omului în lume este moartea. Soartea lui de ființă muritoare, care-și dă seama încă fiind în viață de acest sfârșit inevitabil. Dacă gândul și conștiința morții ar fi în permanență vie, omul nu ar mai avea curajul să întreprindă nici o activitate, știind că, dat fiind sfârșitul, toate lucrurile lumii sunt deșertăciuni. Chiar între cărțile s. Scripturi se află una, „Eclesiastul”, atribuită împăratului Solomon, care constată, după o strălucită analiză a lucrurilor omenești: „Deșertăciunea deșertăciunilor și toate sunt deșertăciuni”. „Ce folos are omul din toată truda ce și-o dă, subț soare? Un neam trece, și altul vine, și pământul rămâne vecinic în picioare”. „Ce a fost va mai fi și ce s'a făcut se va face: nu este nimic nou subț soare”. „Nime nu-și mai aduce aminte de ce a fost mai înainte: și ce se va întâmpla mai pe urmă nu va lăsa nici o urmă de aducere aminte la cel ce vor trăi mai târziu”. „Am văzut tot ce se face subț soare; și iată că totul este deșertăciune și goană după vânt” (Eccl. c. I). Iutr'adevăr, din firea sa omul gânditor nu se poate împăca cu sfârșitul vieții, cu moartea. El simte instinctiv că ceea ce face nu are nici un rost dacă el este muritor. Și consideră moartea ca o nedreptate a sorții, sau a lui Dumnezeu. Omul copleșit de conștiința zădărniceii vieții omenești, nu mai este bun de nimica. Energia lui seacă. Nu mai luptă pentru înlăturarea piedecilor ce i-se pun în cale.

Pe de altă parte conștiința sfârșitului existenței cu viața pământeană, suprimă și în alt chip energia bună a vieții: ne abatem dela realizările grele, dela creația valoroasă, și ne risipim forțele dând frâu liber instinctelor. Saturarea lor satisface un restimp, niciodată permanent, și urmarea e descurajarea, un greu pesimism, o amorțire a spiritului. Așa cum se simte omul după o grea beție, ori după o beție a mândriei, a urii, a răzbunării.

Pornind dela zădărniceia vieții sfârșite prin moarte, înțeleptul Solomon s'a dat și el la tot felul de beții ale simțurilor și ale rațiunii, dar după fie care constata cu amărăciune că e o deșertăciune și o alergare după vânt.

Natura, sau mai bine rânduiala naturală a Domnului a lăsat ca omul, — deși el singur conștiu că e muritor dintre toate ființele cunoscute de noi, — să nu trăiască mereu cu aceasta conștiință. Ceea ce i-ar face imposibilă existența în vreme.

Dar fără conștiința, fără nădejdea în nemurire, și aceasta uitare de moarte, dacă ne ajută să trăim, nu ne ajută spre a trăi bine, superior. În acest caz ne agățăm de harurile lumii cu mâni și cu picioare, ca și când ar fi ele vecinice. Instinctele sar din frâu inte-

lectului și al voinții, și lăcomesc la tot mai mult. Se dezvoltă în acest caz o energie, dar o energie primejdioasă pentru individ, societate și neamuri. Lacomul, avarul, superbul, răzbunătorul, cei ce declară războiele, sunt plini de energie, dar nu de una care să înlăture piedecile răului în lume și să asigure mulțumirea, ci de alta care seamănă lacrimi și sânge în drumul lor.

În ultima rațiune, în ultima cauză, nedreptatea, imoralitatea, războiul, răzbunarea, furtul, tâlhăria — tot elemente de pesimism pentru cei mulți la faptele celor puțini — se datoresc aceluiași gând: murim! După moarte, nimic! Nici viață, nici răspundere, nimic! Pentru ce să nu-mi fac cheful câtă vreme trăesc? În ultima cauză toate decăderile dela legea naturală și cele positive, civile sau eclesiastice, sunt niște fapte ale disperării cauzate de gândul morții vecinice. „Bea, mănâncă și te veselește, după moarte nu mai este nici o plăcere“..

... Adevărul creștin a alungat pe pustii locuri și pe acest al doilea element al pesimismului, pentru toți aceia cari cred în Hristos și Evangelle, și practică morala creștină.

A, cât e de adevărat că viața de pe pământ nu-i vrednică de înălțimea omului, dacă totul se sfârșește cu moartea! Da, însă moartea completă, definitivă, *nu există!* Omul a fost zidit, dela început, nemuritor, și moartea a intrat în lume prin păcatul unui om. Dar ea a fost biruită de al doilea om, de al doilea Adam, Isus Hristos, prin patima și învierea Lui din morți.

Creștinismul e doctrina, e adevărul vieții vecinice. Prin învierea lui Isus „începutul invierii morților s'a făcut“. „Scris este omului să moară (cu trupul), iar după moarte judecata“. „Aștept învierea morților, și viața veacului ce va să vie“.

Trupul e muritor, dar iar va învia și el. „Seamănă-se întru stricăciune, sculase-va întru nestricăciune; seamănă-se trup muritor, sculase-va trup spiritual“, glorificat. Sufletul, partea spirituală din noi, e nemuritoare de-acum. El nu se întoarce în elementele lui, fiindcă nu are nici un element, ci la Ziditorul lui.

Credința în nemurire e izvorul nesecat al energiei și luptei omenești pentru mai bine, pentru perfecționare, pentru înlăturarea piedecilor ce se pun în calea fericirii omului, sau a cufundării lui în animalitate.

Credința în nemurire e izvorul celui mai înalt optimism creator, dătător de viață.

A căzut străvechea plângere disperată a omului: „Deșertăciunea deșertăciunilor și toate sunt deșertăciuni!“! A căzut în prav lozinca: „Ede, bibe, comede, post mortem nulla voluptas“. A căzut înțelep-

ciunea omenească: „Fii bun și drept, ori fii pătat de crime“ căci te așteaptă aceeași „adâncime și uitare“.

A dispărut de pe orizontul celor credincioși spectrul groaznic al morții vecinice!

Dar în lumina nemuririi sufletului și a învierii trupului nu mai rămâne „alergare după vânt“, nimic din ce e lucrare și creație omenească subț soare. Vieța de pe pământ nu mai este deșertăciune. Pentru că tot ce facem și lucrăm apune în țărână, dar energia ce am pus în lucrarea noastră, crește spiritul nemuritor. Încă trăind aici, și anume prin felul cum trăim, ne pregătim vieța vecinică, pentru fericirea sau osânda de veci.

Numai adevărul creștin a reușit să armonizeze deșertăciunea aparentă a lumii cu instinctul de vecinicie al spiritului nostru. Creștinismul a îmbrăcat în haina nemuririi ori ce efort al gândului, al voinții, de pe pământ.

Cum va fi „deșertăciune“ tot ceea ce fac, când Dumnezeu mă va judeca, pentru vieța sau osânda vecinică, după tot ceea ce fac? Valoarea vieții trecătoare a crescut imens, până la valoarea vecinicie, prin doctrina creștină în nemurire.

Iar cuvântul „zădărnice“ a fost șters de către Evanghelie din vocabularul omului credincios.

Nimic nu mai este zădărnice, nici fapta bună, nici fapta rea, nici virtutea nici păcatul. Te îmbraci în haine strălucitoare — în virtuți și fapte bune — sau te înveșmântezi în zdrențe murdare — în păcate — cât trăiești subț soare. Dar așa cum te-ai împodobit până la moarte, așa vei trece dincolo. E sigur că vei trece: „Hristos invlind din morți începătura învierii morților s'a făcut“.

Optimismul creștin, născut din credința și convingerea în nemurire, e focarul cel mai aprins al tuturor energiilor bune, și baia de gheață a instinctelor rele și a patimilor omenești.

Cel ce crede în nemurire și știe că trece prin judecata Judecătorului, ori ce face, face în lumina acestor adevăruri, și, prin acesta, e un creator de vieță superioară prin dreptate, cinste, curățenie, muncă, milostivire etc.

Se plătește să-ți trăiești viața! Să lupți pentru perfecționarea ei în tine, în societate, în neam! Pentru că tot efortul tău se scrie la nemurirea ta. „Alta e strălucirea soarelui, alta e strălucirea lunii și alta a stelelor... Că stea de stea se deosebește... Așa va fi și la înviere“ (Sf. Pavel).

Celor cari acuză creștinismul că a strămutat axa vieții în altă lume, le vom opune această măreață și strălucită concepție creștină a *valorii acestei vieți*: prin ea ne câștigăm nemurirea fericită sau pe cea de osândă.

Nu mai e nevoie să stăruim în a arăta cât de generatoare de optimism creiator și luptător e credința în nemurire. Istoria ne este martoră: sfinții, eroii, și toate neamurile cari au crezut intens nemurirea sufletului.

5.

Al treilea element al pesimismului, — iarăși în ultimile lui rădăcini — este imposibilitatea biruinții binelui asupra răului. „Video meliora, proboque — deteriora sequor“. Sau cum spune s. Pavel: „Două legi se luptă în mine, legea trupului meu și legea minții mele.. Văd ceea ce e bine, și fac răul“. Sau, în vorbirea comună: Nime nu poate îndrepta lumea. Cum este azi, a fost și eri, și tot așa va fi mâne.

Intr'adevăr nici o decepție nu este mai grea decât cea lăsată de înfrângerea pe care o simți când n'ai reușit într'o luptă — dusă cu tot sufletul, — pentru perfecționarea ta, a societății sau a neamului. Uneori aceasta înfrângere îți umple sufletul cu așa de copleșitor pesimism, încât nici nu mai cutezi a încerca a doua oară. Omul nu poate explica și pricepe originea și puterea răului, și nu poate legitima mai marea putere a răului față de bine.

Boala ce birue sănătatea, nedreptatea ce calcă în putere justiția, minciuna ce ia de pe picioare adevărul, mândria ce răstoarnă simțul demnității personale, lăcomia ce soarbe într'o lingură de apă cumpătarea, luxuria ce înfrânge curățenia, cinstea, fericirea familiei; ura și răzbunarea care calcă în picioare dragostea, etc. sunt tot atâtea pricini de pesimism, de descurajare. Descurajare de ordin intelectual mai întâi, întru cât mintea noastră află de firesc lucru ca binele să birue răul. Descurajare de ordin sufletesc, a două oară, întru cât și simțirea noastră ne spune același lucru.

Nenumărate energii omenești, odată înfrânte, nu se mai ridică spre cer ci rămân în pulbere o vieață întreagă, ori se târăsc nepuțințioase pe pământ, din aceasta pricină. Ea e o neobosită semănătoare de pesimism pe drumurile vieții..

... Dar creștinismul a lecuit și aceasta anomalie din vieața omenească, stârpind aceasta rădăcină de pesimism!

Da, e adevărat! Omul, rămas numai la puterile lui, vede ce e bine și adeseori face ce este rău. Desigur aceasta constatare nu se poate generaliza. Sunt și oameni cari în împrejurări normale, fac binele. Și poate cei mai mulți. Dar și ei pot ajunge între astfel de împrejurări încât, lăsați numai la puterile lor, sunt biruiți de rău.

Sf. Pavel mărturisește că sunt și păgâni cari, deși nu au lege scrisă, fac ale legii după legea scrisă în inimile lor. Sunt și au fost în toate timpurile și la toate popoarele oameni în cari a stăpânit legea minții asupra legii trupului.

Totuși adevărul rămâne acesta: de foarte multe ori omul, cu intențiile și voința cea mai bună, nu poate birui răul din el, din societate sau din omenire. Și aceasta înfrângere e aducătoare de greu pesimism.

Creștinismul a ridicat vălul de pe aceasta anomalie și i-a adus și leacul. Originea răului este străvechea călcare a poruncii dumnezeiești. Adam a pierdut înzestrarea lui primordială și moștenirea făgăduită, și prin el au rămas fără moștenire toți urmașii lui și fără înzestrarea cea peste fire. Cum din pricina tatălui milionar care și-a risipit averea, copiii și toți urmașii lui nu mai pot trăi ca milionari, ci cu muncă și zdroabă. E adevărat că Hristos ne-a ridicat la înzestrarea cea dintâi, dar pentru vieța aceasta numai cât privește sufletul, nu și trupul. El a rămas muritor, cu înviere la ziua judecării Trupul a rămas supus boalelor, instinctelor etc. Originea mai apropiată a răului aici este a se căuta.

Dar Hristos a adus leac pentru acest contrast dintre legea trupului și legea minții. Când se plângea s. Pavel: cine-l va scăpa de trupul acesta „plin de moarte“, de ispita la rău, Domnul îi răspunde: „Deajuns îți este ție *ajutorul meu*, pentru că virtutea întru neputințe se desăvârșește“.

Mântuitorul a spus iarăși: „Fără de mine nu puteți face nimic“ (bun). Și tot El: „Eu sunt viața, voi mlădițele. Dupăcum mlădița nu poate aduce roadă dacă nu va rămânea în viță, așa și voi dacă nu veți rămânea întru mine“.

Mântuirea prin Hristos are și acest element component: *El ne dă ajutor* să biruim răul și să facem binele.

Acest ajutor în teologie se numește *har* sau *grație*. Grație ajutătoare, și grație sfințitoare.

Hristos a lăsat pe pământ, după înălțarea Lui la cer, izvoarele grației sfințitoare în celea șapte taine ale Bisericii. Cu sprijinul harului ajutător și al celui sfințitor, omul poate lua, cu sorți de izbândă, lupta împotriva răului moral și, întărit prin grație, și împotriva răului material. „Și iată Eu cu voi sunt, în toate zilele, până la capătul veacurilor“. „Cutezați, Eu am biruit lumea“.

Creștinismul conține deci ceea ce nu are nici o altă religie din cele trecute sau existente: ajutorul real și eficace pentru a putea păzi doctrina. În primul rând: pentru a putea duce la biruință spiritualitatea din noi, cu esența și legile ei. Prin aceasta Evangelia e un nou focar de optimism. Cine crede și se folosește de mijloacele harului dumnezeesc, are siguranța să birue. Să se perfecționeze pe el însuși, societatea, neamul, omenirea.

În creștinism omul nu mai e singur numai în înțelesul că are

un Părinte vecinic, care știe de el, ci unul care-l ajută decâteori cere ajutor și se folosește de s. Taine, lăsate anume în acest scop.

Dacă omul creștin, societatea, sau popoarele creștine, în majoritate, nu birue destul nici după aproape două mii de ani răul prin bine, dacă omenirea a progresat așa de puțin în biruința spiritualității asupra materiei, vina nu e a creștinismului, ci a oamenilor cari nu se folosesc deajuns de izvoarele harului dumnezeesc. Fără ele, creștinismul stă pe loc, înaintează schiopătând. Cu ajutorul cerut, cu mijlocirea grației ajutătoare și sfințitoare, am avut și avem florile cele mai superioare ale omenirii: pe sfinți și pe sfinte.

Toți creștinii pot ajunge sfinți. Mijloacele le au. Numai să aibă credință și voință a se folosi de ele.

Insuși acest fapt, aceasta realitate, e bogat semănătoare de optimism. Să știi că ai mijloace să birui răul în tine, în deaproapele tău. Să știi că poți ajunge un om desăvârșit, un erou al legii etice, un sfânt.

Și că pentru a face lumea mai bună, a coborî împărăția lui Dumnezeu din cer pe pământ, Hristos-Dumnezeu a făcut ce a fost partea Lui și nu mai restează decât voința noastră să conlucreze cu a Lui, să rămână mlădița în viță, să ne folosim de izvoarele harului dumnezeesc..

* * *

Toate celea de mai sus pentru credincioși sunt vieață, pentru necredincioși, nebunie. Pentru că „fără de credință e cu neputință a plăcea lui Dumnezeu“.

ION AGÂRBICEANU

EVOLUȚIA DOGMATICĂ A CREȘTINISMULUI PÂNĂ LA ANUL 325 ¹⁾

Înainte de-a arăta evoluția dogmatică a creștinismului până la conciliul de la Nicea, trebuie să lămurim, în prealabil o chestiune principiară. Este posibilă, în general, o evoluție a dogmelor? Este cu puțință ca o *dogmă* să evolueze și, deci, ea să aibă istorie? Răspunsul depinde de înțelesul pe care l-dăm cuvântului evoluție. Dogmele sunt *adevăruri revelate, definite ca revelate de biserică*, sau cum spune conciliul Vatican „*ea omnia... quae in verbo Dei scripto vel tradito continentur et ab Ecclesia... tamquam divinitus revelata credenda proponuntur*“. După această definiție, Conciliul spune, că dogmele trebuiesc crezute așa cum au fost definite, cu înțelesul pe care l-au avut atunci, în momentul definirii, acel înțeles neputând fi părăsit nici odată. Știința poate progresa, înțelesul dogmelor *nu*. (Hinc sacrorum quoque dogmatum is sensus perpetuo est retinendus, quem semel declaravit Sancta Mater Ecclesia, nec unquam ab eo sensu, altioris intelligentiae specie recedendum). Prin urmare înțelesul lor este invariabil și inmutabil, el este independent de progresul științelor și al civilizației și deci o evoluție a lor este imposibilă. Un adevăr revelat, definit ca revelat de Biserică, rămâne același pe de-asupra tuturor contingentelor timpurilor, oamenilor și locurilor, el nu se schimbă și, deci, neavând evoluție, nu are nici istorie.

Are însă istorie *definirea dogmelor, cristalizarea și stabilirea lor*. Fixarea înțelesului definitiv al unui adevăr revelat a fost precedată de discuții, de frământări, de lupte și, de multe ori, de grele rătăcirii. Apoi progresul științelor și în special al filosofiei a dat noi și noi posibilități de *mai completă lămurire, de mai adâncă înțelegere, și mai ușoară explicare* a dogmelor. O evoluție în acest sens a existat și există și va exista atâta timp cât va exista creștinismul însuși.

¹⁾ Capitol din *Istoria Bisericii*, al cărei întâi volum va apare în cursul acestui an.

Istoria dogmelor în concepția catolică nu e istoria transformării, a schimbărilor și evoluției *înțelesului lor*, ci este istoria *procesului de lămurire, de cristalizare și de precizare definitivă a aceluia înțeles*, a aprofundării prin descoperirea noilor argumente și a noilor puncte de vedere, a *înțelesului inmutabil și invariabil al dogmelor*, sau cum zice s. Augustin „considerantur diligentius et intelliguntur clarius“ (De civitate Dei XVI, 2).

Cauzele principale, care au determinat, în general, evoluția dogmatică a creștinismului în sensul arătat, au fost următoarele două: 1. ereziile și 2. tendința firească a creștinilor de-a lămuri unele *antinomii*, unele contradicțiuni aparente, ale adevărilor revelate (Dumnezeu *unul în trei persoane*, Hristos *Dumnezeu și om* etc), apoi tendința la fel de firească de-a *adânci* mai mult întreg cuprinsul revelației, adâncire care a dus treptat și mereu la cristalizarea, la ridicarea la suprafață a altor și altor adevăruri cuprinse în Scriptură și în tradiție și rămase neaprofundate și necristalizate în definițiuni dogmatice.

În perioada de care ne ocupăm, cauza care nu numai a determinat ci a forțat evoluția dogmatică au fost ereziile. În fața atâtor învățături greșite care s'au ivit încă din timpul apostolilor, biserica a fost silită să fixeze adevărul relevant, așa cum se desprinde din interpretarea autentică a Scripturii și a tradiției apostolice, să-l explice și să-l apere. Căci accentuăm din nou: Biserica nu a *creiat* dogmele, nu le-a *inventat* ea, ci ele au fost descoperite de Dumnezeu; Biserica a fost și este numai depozitara, păstrătoarea, explicătoarea și apărătoarea lor sau, cum zice Conciliul Vantican, „*tamquam divinitus revelata credenda proponuntur*“.

În fața valului de erezii, care au amenințat creștinismul dela începutul răspândirii sale, reprezentanții lui au stabilit înainte de toate *norma credinții* (norma fidei). Aceasta este *tradiția ierarhică*, este *învățătura Bisericii reprezentate prin episcopii ei*. Cine vrea să nu rățăcească, trebuie să asculte de Biserică și să i-se supună ei. Acest lucru îl găsim precizat cu multă tărie în *Scrisoarea către Corinteni* alui Clemente Romanul, scrisă pe la sfârșitul veacului întâi. Apostolii, scrie Clemente, au primit învățăturile dela Hristos și s'au îngrijit ca să le transmită, așa cum le-au primit, urmașilor și prin urmare, acești urmași — îi și numește: episcopii și diaconii (ἐπίσκοποι καὶ διάκονοι) — profesează *ceea-*

ce au primit dela Hristos prin apostoli (E. 42, 1—2; 42, 4 și 44, 2). De-aceea, zice el, fiți supuși preoților (προεβυτέροις) căci cine nu primește ceea ce a spus Hristos prin noi, se expune unei mari primejdii (c. 57 și 59). Acelaș lucru îl spune și s. Ignațiu († c. 107) în scrisorile sale către bisericile din Ephes, Magnesia și Tralles, scrise în timpul popasului făcut în Smyrna în drum spre Roma. Vorbindu-le de primejdia care-i amenința din partea ereticilor iudaizanți și dochetiști, le recomandă ca refugiu sigur ascultarea de mai marii lor bisericești. Ephesenilor le scrie:

„Ori pe cine pune stăpânul ca administrator al casei sale, trebuie să-l ascultăm ca și pe stăpânul însuș. Deci și episcopului trebuie să ne supunem ca lui Hristos“ (6, 1). Credincioșilor din Magnezia le recomandă să-l privească pe episcop ca pe acela care prezidează în locul lui Dumnezeu, pe preoți ca pe sfetnicii apostolilor iar pe diaconi ca pe niște persoane puse în serviciul lui Isus Hristos (6, 1). Tot așa le scrie și credincioșilor din Tralles: „toți să stimeze pe diaconi ca pe Isus Hristos, la fel și pe episcop ca pe imaginea Tatălui, iar pe preoți ca pe senatul lui Dumnezeu și ca pe sfatul apostolilor. Fără aceștia nu poate fi vorbă de biserică (3, 1)“.

Clemente din Alexandria dovedește în două capitole (16—17) din cartea a 7-a scrierii sale *Stromata* (Ἐρωματεῖς) că există numai o Biserică, fiindcă există numai un Dumnezeu și un Domn. Ea îi conduce pe toți la unitatea credinții. Numai în ea se găsește adevărata credință pentrucă, în ea e unitatea și apostolicitatea. De-aceea cine părăsește tradiția bisericii nu e fiul lui Dumnezeu și învățacelul Domnului. Origene, elevul și succesorul lui Clemente în fruntea școalei din Alexandria, scrie în cartea sa *De principiis* (Περὶ ἀρχῶν) că după ce sunt mulți cari se zic creștini și învață lucruri contradictorii, trebuie păstrat ceea ce propovăduiește Biserica dela Apostoli până azi și trebuie crezut numai aceea ce nu se abate dela tradiția bisericească și apostolică (I Praef. 2).

Cei mai preciși, mai categorici și mai amplii în declararea și dovedirea Bisericii ca normă de credință sunt scriitorii din Occident: Ireneu, (fi socotim occidental fiindcă a funcționat ca episcop în Lyon, deși originar era din Orient), Tertullian și, mai ales, Cyprian. În marea sa carte *Adversus haereses* s. Ireneu spune că credincioșii, în fața învățăturilor diverselor secte, trebuie să se întemeieze pe norma adevăru-

lui *inmutabil* (καὼν τῆς ἀληθείας ἀκλινης) primită în botez (I, 9, 4). Această normă se găsește în Biserică. Ei i-a încredințat Dumnezeu sarcina de-a vivifica pe toți membrii. „Căci unde este Biserica acolo e Spiritul lui Dumnezeu și unde e Spiritul lui Dumnezeu, acolo e Biserica și tot darul, iar Spiritul e adevărul“ (III, 24, 1). Adevărul trebuie deci căutat în Biserică și anume în bisericile întemeiate de apostoli, ai căror succesori pot fi înșirați până azi. *Dar mai ales trebuie căutat în Biserica Romei*, care a fost întemeiată de Petru și Pavel. Cu ea trebuie să se uniască toate bisericile și toți credincioșii de pretutindeni, fiindcă ea a păstrat tradiția apostolică. După Tertullian „*testimonium veritatis*“ este comunicarea adică legătura cu bisericile apostolice. „*Communicamus cum ecclesiis apostolicis, quod nulli doctrina adversa, hoc est testimonium veritatis*“, scrie el în obicinuitu-i stil sentențios. Apostolii au primit învățăturile dela Hristos apoi s’au împrăștiat predicând în lumea întreagă, au întemeiat biserici, dela care au împrumutat și împrumută zilnic celelalte biserici și astfel păstrează și propagă și ele învățăturile lor. (De praescriptione haereticorum c. 20). A nu crede nimic înafară de ceea ce învață Biserica înseamnă a ști totul. Locul întâi și în concepția lui Tertullian îl ocupă biserica Romei, biserică fericită, a cărei învățătură au stropit-o Petru și Pavel cu sângele lor (Ibidem c. 36).

Nici unul din marii scriitori și marii conducători ai creștinismului antic n’a lăsat pagini atât de impresionante despre Biserică cum sunt acelea ale s. Cyprian. Biserica adevărată e numai una, pentru că este un singur Dumnezeu și un singur Isus Hristos. Aceasta e biserica întemeiată pe Petru. (Deus unus est et Christus unus et una ecclesia et una cathedra super Petrum Domini voce fundata. Ep. 40). Ea singură este păstrătoarea învățăturilor lui Hristos și ale apostolilor și de-aceia înafară de ea nu există mântuire. Cine se separă de ea „*vitam non tenet et salutem*“, pentru că nu poate avea tată pe Dumnezeu cine nu are ca mamă Biserica (De ecclesiae catholicae unitate c. 6). Conducătorii Bisericii sunt episcopii și cine nu e cu episcopul, nu e în Biserică (Ep. 69, 8).

Stabilirea precisă a adevărului că Biserica întemeiată pe Petru și condusă de episcopi, succesori ai apostolilor, este norma credinții, *testimonium veritatis*, cum îi spunea Tertulian sau, și mai pronunțat, καὼν τῆς ἀληθείας ἀκλινης =

norma adevărului inmutabil, după expresia fericită alui Ireneu, a fost de-o extraordinară importanță. Ea a dat credincioșilor un criteriu sigur de orientare în mijlocul imenselor valuri eretice, care au frământat în veacurile următoare vieța creștinismului de pretutindeni.

Întâiul adevăr descoperit, care a trebuit apărat, a fost existența unui Dumnezeu în *trei persoane*. Dovedirea, și explicarea unității, ori mai bine a unicității lui Dumnezeu față de politeismul păgânilor și față de dualismul unora din sectele gnostice, nu a fost grea și s'a făcut repede și cu succes desăvârșit, fără a produce conflicte și disensiuni. A fost, în schimb, extraordinar de grea lămurirea și precizarea marelui mister al *Treimii*, reconcilierea unității lui Dumnezeu cu existența a trei persoane divine distincte. S. Scriptură dă în această privință prea puține detalii; ea afirmă simplu că există un Dumnezeu, că în Dumnezeu sunt trei persoane, Tatăl, Fiul și s. Spirit, că Fiul e născut din Tatăl, că ei sunt una, că toate câte s'au făcut s'au făcut prin Fiul, că s. Spirit purcede dela Tatăl și se trimite de Fiul. Cum poate fi și Fiul Dumnezeu și S. Spirit Dumnezeu și Tatăl Dumnezeu și totuș să existe numai *un* Dumnezeu? Asta a fost greaua problemă care a frământat veacuri de-arândul obștea creștină, până când în urma unor lungi discuții și mari eforturi s'au găsit terminii potriviți a exprima fără puțința nici unui echivoc adevărul dogmatic.

Părinții apostolici (Clemente Romanul, Ignațiu, Polycarp) afirmă în scrisorile lor adevărul s. Treimi, așa cum se găsește în Scriptură, fără a stăruia asupra dificultăților pe care le produce ori le poate produce în mintea credincioșilor și fără a încerca să explice marele mister. Cel dintâi care s'a oprit asupra lui, l-a examinat și a încercat o explicație a fost s. Iustin. Înainte de toate s. Iustin stabilește *preexistența* Cuvântului (*Λόγος* = verbum), înaintea tuturor creaturilor. El nu e creatură (*κτισμα* sau *ποιήμα*) ci e *născut* din Tatăl; e fiul Tatălui și deci e deosebit de Tatăl. E altul (*ἕτερος*) decât Tatăl, altul ca *număr* nu ca înțelegere și voință (*ἕτερος ἐστι... ἀριθμῷ λέγω, ἀλλὰ οὐ γνώμη*. Dial. cum Triphone 56, 11). Într'alt loc folosește și expresia nepotrivită *ἀριθμῷ ἕτερον τὸ ἐστι*, adică Cuvântul e din punct de vedere numeric *altceva* (aliud) decât Tatăl, ceea ce ar admite explicația unei deosebiri între *natura* Tatălui și aceea a Cuvântului. Expresia arată numai dificultățile, cu care aveau de luptat întâii teologi creștini în

vremile când lipsia încă o terminologie exactă. S. Iustin a încercat să explice cum e posibil ca deși *Logos*-ul e altă persoană decât Tatăl, e *altul* (ἕτερος) decât Tatăl, totuși unitatea lui Dumnezeu rămâne nealterată. Explicația o dă prin analogia focului: un foc se aprinde dela alt foc fără ca acesta să se diminueze sau să se împartă în două, sau d. p. când eu pronunțând un cuvânt comunic o idee, ideia n'a încetat de-a exista în mintea mea prin faptul că a fost comunicată. Alături de Tatăl și Fiul e s. Spirit sau înțelepciunea lui Dumnezeu (Σοφία τοῦ Θεοῦ) obiectul adorațiunii noastre.

Cu mai multă vigoare și claritate este accentuată ideia unității în treime în *Suplica pentru creștini* (πρεσβεία πρὸς χριστιανόν) scrisă de s. Athenagoras pe seama împăratului Marc Aureliu. Dumnezeu Tatăl și Dumnezeu Fiul și Dumnezeu Spiritul sunt *una*. Fiul este în Tatăl și Tatăl în Fiul prin unitatea și puterea spiritului (πνεῦμα). Athenagoras nu folosește cuvântul οὐσία = esență, natură ci cuvântul πνεῦμα = spirit. Tatăl și Fiul au deci același πνεῦμα = spirit, adecă aceeași esență și natură. Dumnezeu Tatăl și Dumnezeu Fiul și Dumnezeu Spiritul Sfânt, precizează în continuare Athenagoras, sunt *una*, se deosebesc însă după ordine, după rang (ἐν τῇ τάξει).

Dacă scriitorii citați par a avea, din felul cum se exprimă, concepția că *Cuvântul* a fost născut *nu din eternitate* ci în vederea creațiunii, la Clemente din Alexandria ideia nașterii din eternitate este exprimată categoric. Cuvântul e fără început (ἀναρχος), fiindcă Tatăl nu e Tatăl decât dacă are pe Fiul (Stromata VII, 2). Și Tatăl și Fiul sunt Dumnezeu (ἀμφὶ ὁ Θεός) precum Dumnezeu e și s. Spirit. Cu Origene se face un pas considerabil în precizarea terminilor și noțiunilor. În concepția lui, Dumnezeu este începutul tuturor lucrurilor (ἀρχὴ τῶν ὄντων ὁ Θεός), este „intellectualis, natura simplex, nihil omnino in se adjunctionis admittens ut ne majus aliquid et inferius in se habere credatur sed ut ex omni parte *μονάς* et, ut ita dicam, *ἐνός* et mens et fons“ (De principiis I, 1, 6). Dumnezeu este însă și *τριάς* = treime: Tatăl, Fiul și s. Spirit. Fiul e născut din eternitate din Tatăl. Tatăl și Fiul sunt *una* (ἐν = unum), sunt *consubstanțiali* ὁμοούσιοι, sunt însă două persoane distincte (δύο τῇ ὑποστάσει πράγματα). Cum vedem, ne apropiem cu pași repezi de formulele definitive ale conciliului din Nicea.

În ce privește s. Spirit, El e Dumnezeu și Origene se revoltă împotriva acelor care nu cugetă cum trebuie despre divinitatea Spiritului. Și în privința Acestuia Origene se apropia de soluția rămasă, în urma conciliului al doilea, definitivă. S. Spirit nu e născut, născut e numai Fiul. S. Spirit vine (purcede) dela Tatăl prin Fiul. În acest fel de-a purcede vede marele Alexandrin singura deosebire între cele trei persoane: Tatăl e nenăscut (*ἀγέννητος*), Fiul e născut din Tatăl iar s. Spirit purcede dela Tatăl prin (*ἰσὶ*) Fiul.

Scriitorii din Occident, mai puțin speculativi și deci mai puțin inclinați spre subtilele explicațiuni filosofice decât cei din Orient, se mulțumesc mai mult cu afirmarea simplă a adevărului dogmatic. S. Ireneu o declară dela început că felul cum s'a născut Fiul din Tatăl nu-l cunoaște nime ci numai Tatăl care a născut și Fiul care s'a născut. Orice încercare de-a exemplifica acest mare mister e zădarnică. „Inenarrabilis itaque generatio eius cum sit, quicumque nituntur generationes et prolationes enarrare, non sunt compotes sui ea que inenarrabilia sunt enarrare promittentes“ (Adversus haereses II, 28, 6). De-aceea el se mulțumește să afirme că există un singur Dumnezeu în trei persoane: Tatăl, Fiul și s. Spirit. Fiul e etern ca și Tatăl (semper coexistens Filius Patri) și are aceeași substanță ca și Tatăl (Ibidem II, 30, 9). Tertullian a încercat totuș să explice misterul (Adversus Praxeam c. 5), explicație puternic influințată de aceea a scriitorilor din Orient. Însă nu aceasta, care e un simplu joc al imaginației, interesează, ci faptul că Tertullian, care e creatorul terminologiei teologiei latine, a găsit și priutor la s. Treime formulele care au rămas definitive. „Et Pater Deus et Filius Deus et Spiritus Sanctus Deus, et Deus unusquisque“. „Tres autem non statu sed gradu, nec substantia sed forma, nec potestate sed specie, unius autem substantiae et unius status et unius potestatis“. Cele trei nu sunt *unus* ci *unum*. Doctrina lui Tertullian se reduce deci la formula scurtă: Trinitas unius divinitatis, Pater, Filius et Spiritus Sanctus (De pudicitia c. 21) sau și mai concis: *tres personae una substantia*. Observăm că el a fost întâiul care a folosit termenul *Trinitas*.

Al doilea mare adevăr, care a trebuit apărat lămurit și explicat a fost *divinitatea și umanitatea lui Isus Hristos*, unirea naturei divine și a celei umane în persoana a doua a s. Treimi, adică *unirea hypostatică*. Din tendința de-a re-

concilia *unitatea* lui Dumnezeu cu *divinitatea* lui Hristos s'au născut în epoca de care ne ocupăm trei erezii principale: a) dochetismul b) adoptionismul c) monarchismul patripasionist. Cea dintâi nega umanitatea lui Isus, iar aceste două din urmă divinitatea Lui.

Dochetismul a fost o concluzie a concepției gnostice privitoare la materie. Dacă materia e rea în sine, e creată de Demiurg-ul dușman al lui Dumnezeu, atunci a crede că Dumnezeu Fiul s'a întrupat cu adevărat, înseamnă o profanare. Dumnezeu și materia sunt ireconciliabile ca binele și răul, apa și focul. Pentru a putea salva neamul omenesc de păcat, pentru a putea predica divinele adevăruri eterne a fost necesar ca Fiul să fie văzut și auzit. De-aceea a luat un corp *nu* real, ci unul *aparent*. De-aci și numele ereziei (*δοξεῖν* = a părea). Opera mântuirii nu constă în patima și moartea lui Isus ci în învățăturile Lui. Din concepția aceasta urmează evident că Maria n'a fost mama adevărată alui Dumnezeu și că Eucharistia nu e corpul și sângele lui Hristos. De unii cari negau umanitatea reală alui Isus amintește și s. Ioan în scrisoarea sa întâia (4, 2—3). Reprezentantul principal al acestei erezii a fost însă gnosticul Marcion atât de energic combătut de Tertullian în cartea *Adversus Marcionem*. — Doctrina *adoptionismului* este expusă de Hippolyt († c. 235) în opera *Philosophumena* astfel: Isus este om născut din fecioară. A trăit ca toți ceilalți oameni, a fost însă mai drept și mai cu frica lui Dumnezeu decât toți. La botez s'a coborât asupra Lui, în formă de porumb, Hristos, care i-a dat puterile necesare (*δυναμεις*) misiunii sale (7, 35). Prin comunicarea asta a puterii divine, el nu a devenit Dumnezeu ci un fel de fiu adoptiv al lui Dumnezeu. S. Epifaniu (c. 310—403) spune în cartea sa *Παράβολον* (= cutie cu doftorii) că adoptioniștii își întemeiau doctrina, între altele, pe cuvintele adresate de Isus fariseilor (Ioan 8, 40): „acum căutați să mă ucideți pe mine omul, care v'am grăit voue adevărul pe care l'am auzit dela Dumnezeu“, și pe următorul text din scrisoarea întâia a s. Pavel către Timoteiu (2, 5): „pentru că este un singur Dumnezeu și un mijlocitor între Dumnezeu și oameni, omul Isus Hristos“. Autorul ereziei a fost un anume Theodat din Bizanț, care în urmă a trecut la Roma răspândindu-și și aci teoriile ajutat de-o serie de elevi. În Roma, fiind excluși din comunitatea creștinilor de papa Victor (189—198,99), au înființat o comunitate pro-

prie în frunte cu episcopul Natalis. Mai târziu teoria a fost adoptată cu unele modificări de Paul din Samosata episcopul (dela 260 înainte) Antiochiei. În concepția lui, Cuvântul și s. Spirit nu sunt persoane distincte de Tatăl ci puteri (*δυνάμεις*), atribute ale Tatălui. Isus e om născut din fecioara Maria și în el s'a sălășluit inspirându-l *Cuvântul*, cum a inspirat și pe Moise și pe profeți. Deosebirea între aceia și Christos e numai cantitativă, adecă constă în gradul de inspirație, iar nu esențială. Isus și Cuvântul nu formează o persoană, căci altul e Isus și altul e Cuvântul. — Tot în Orient s'a ivit și a treia erezie, *monarchismul patripassionist*. Autorul ei a fost un anume Moët din Smyrna. Elevul său Epigonus a dus-o la Roma. Cei mai cunoscuți teoreticieni și răspânditori ai ereziei au fost însă Praxeas, contra căruia și-a scris Tertullian cartea *Adversus Praxeam* și Sabellius. Dela acesta erezia s'a numit și *sabellianism*. Doctrina aceasta care vrea să salveze unitatea lui Dumnezeu și divinitatea lui Hristos se reduce, după contemporanul Tertullian, la următoarele: Cuvântul nu e decât o *numire* a Tatălui. Prin urmare cel care s'a născut din Maria a fost Tatăl, care întrupându-se a devenit propriul său fiu, sau cum zice Tertullian: *ipse se sibi filium fecit*. Deci tatăl a pățimit și murit (de-aci patripassionism).

Ca și învățăturile greșite privitoare la s. Treime și la relațiile persoanelor divine, și acestea privitoare la Isus Hristos Dumnezeu-Omul, au dat un puternic impuls evoluției dogmatice, determinând adâncirea și examinarea atentă a adevărului revelat și explicarea lui sub toate aspectele, pe care le putea înfățișa. Astfel s. Ignațiu în scrisorile sale către bisericile din Smyrna și Tralles accentuiază cu deosebită tărie împotriva doctrinei dochetiste, că Isus Hristos a fost într'adevăr om, om complet (*τέλειος ἄνθρωπος*) cu trup și suflet ca și noi, că într'adevăr s'a născut, a avut trup real omenesc fiindcă altfel nu ar fi putut pătimi și muri și, deci, nu ar fi putut da Tatălui satisfacție pentru păcatele noastre. Asupra felului cum s'a unit în Hristos natura divină cu cea umană s. Ignațiu nu stăruie și nici nu încearcă să-o explice. În schimb accentuiază, tot contra dochetismului, că opera redempțiunii constă în jertfa Mântuitorului pe lemnul crucii, de-aceea scrie credincioșilor din Ephes că sunt renăscuți prin sângele lui Hristos care s'a dat jertfă lui Dumnezeu pentru noi (*προσφορά καὶ θυσία*). Acelaș lucru îl spune și

Clemente Romanul în scrisoarea către Corinteni: „din iubire față de noi, potrivit voinții divine, Hristos și-a dat sângele pentru noi, carnea sa pentru carnea noastră și *sufletul său pentru sufletul nostru*. Accentuarea sufletului e deosebit de importantă, fiindcă erau cari credeau — chiar și mai târziu — că în Hristos sufletul a fost înlocuit de Cuvânt, a avut deci numai trup omenesc fără să aibă și sufletul omenesc. Intruparea este pe larg explicată și dovedită de s. Iustin și o dovedește mai ales cu suferințele lui Hristos: a vărsat lacrimi de sânge, iar pe cruce chinurile au fost atât de cumplite încât a exclamat: „dacă este cu puțință să treacă dela mine păharul acesta“. A suferit foame ca și noi, frig ca și noi, dureri ca și noi. De un singur lucru a fost scutit trupul lui Hristos: de ispite. S. Iustin scrie sentențios că Isus Hristos era Corp, Cuvânt și suflet (*σῶμα καὶ λόγος καὶ ψυχή*) adică Dumnezeu și om. Asupra feliului unirii divinității cu umanitatea nici el nu stăruie. Stăruie însă pe larg asupra operii răscumpărării, care constă în patimile și moartea pe cruce. Această moarte o numește *misterul mântuirii*. Prin ea Hristos i-a răscumpărat pe oameni prin sângele său și prin misterul crucii.

După Ireneu intruparea a fost necesară. Era necesar, spune el, că acela care voia să ucidă păcatul și să răscumpere pe om dela moarte, să se facă însuș om. Dacă ar fi luat alt corp nu unul omenesc, nu l-ar fi putut împăca pe om cu Dumnezeu. Salvarea noastră s'a făcut prin moartea pe lemnul crucii. Prin lemn (adică prin pomul științii binelui și răului din Paradis) a intrat păcatul în lume și tot prin lemn (lemnul crucii) a venit și mântuirea zice s. Ireneu (*Āversus haereses* V, 16, 3). Intr'un loc din scrierea sa contra ereticilor (III, 16, 6) autorul are o expresie fericită, care redă exact ideia *unirii hypostatice* și pe care o reproducem textual: *Unus et idem est Christus Iesus Filius Dei, qui per passionem reconciliavit nos Deo et resurrexit a mortuis, qui est in dextera Patris et perfectus in omnibus*“. Uneori folosește cuvântul *commixtio* a umanității și divinității în Isus Hristos, apoi *communio Dei et hominis*. Mai norocos a fost în fixarea formulei episcopul Melito din Sardes. În cartea sa *despre intruparea lui Hristos* (*Περὶ σασμάτῳος χριστοῦ*) scrisă contra lui Marcion spune: *Dumnezeu și tot odată om deplin, într'o persoană ne-a făcut cunoscute amândouă naturile sale (ουσίαις)*. Aceleași expresiuni și formule le folosește și Origene, care distinge în ter-

meni clari două naturi în Hristos: *natura deitatis* și *natura humana*. Aceste două naturi sunt unite într'o singură persoană. „Cuvântul lui Dumnezeu după întrupare a devenit una (³) cu sufletul și corpul lui Isus Hristos (Contra Celsum II, 9). Unirea aceasta Origene o compară cu fierul înroșit în foc, în care sunt contopite fierul și focul.

Marele *christolog* al antichității creștine rămâne fără îndoială Tertullian. În multe sale opere, dar mai ales în *Adversus Marcionem* și în *De carne Christi* Tertullian a lămurit principalele probleme în legătură cu misterul lui Hristos-Dumnezeu-Omul. Realitatea corpului omenesc al lui Hristos e arătată în termeni de-un realism care pentru urechile sensibile e de-adreptul supărător (d. p. de carne Christi c. 4). Nu numai corpul a fost omenesc ci și sufletul, căci dacă ar fi avut alt suflet, deosebit de al nostru, atunci l-ar fi răscumpărat pe acela, nu pe al nostru și, deci, pe noi nici nu ne-ar interesa (nihil ad nos quia non nostram — animam — liberavit. Ibidem c. 10). Unirea naturii divine și a celei umane într'o persoană, adică unirea hypostatică este exprimată în termeni rămași definitivi în teologia creștină: *videmus in una persona deum et hominem*. Et adeo salva est utriusque proprietatis substantiae (= natura!) ut et spiritus res suas egerit et caro passiones suas functa sit (adversus Praxeam c. 27).

Cum vedem dela s. Ighașiu și Clemente Romanul, adică în curs de două sute de ani, lămurirea marilor misterii ale Treimii și întrupării lui Hristos a realizat progrese imense. Cu toate acestea ele nu au putut împiedeca frământările și rătăcirile din veacul al patrulea, care au sguduit atât de adânc liniștea Bisericii chiar în vremile când își dobândise complecta libertate de răspândire și acțiune.

Z. PÂCLIȘANU

UNIREA CU ROMA

ȘI EMANCIPAREA ROMÂNILOR DIN ARDEAL ȘI BANAT DE SUB IERARHIA SÂRBEASCĂ

În privința *planului muscălesc* cu teritoriile din Dacia Traiană, iată ce citim la Iorga, *Istoria Românilor din Ardeal și Ungaria*, vol. I București 1915, pp. 403 urm:

„E netăgăduit — și poate că actele vor ieși cândva la iveală — că era și un plan politic în această propagandă a „naționalului“ ortodox purtată de sârbi, și legături se pot bănuși din spre partea Rusiei. Trăia atunci în statele austriace un om ciudat, fiul cel mai mare al lui Ștefan-Vodă Cantacuzino, Radu, sau cum își zice el, Rudolf. Fire exaltată, dar nu onestă în iluziile sale“... și dl Iorga, după ce arată câte titluri și-a luat și pe unde a umblat acest prinț, continuă :

„Cantacuzinul era un conspirator mai serios decât titlurile sale... Nefăcut general la suirea pe tron a Mariei Tereza, el călători la Petersburg, unde fratele său Constantin, un om simplu, era căsătorit cu o principeasă Șeremeter. Aici s'a pus ceva la cale, căci întors în Austria, Radu trecu la Dresda în 1741 oferindu-se dușmanului Habsburgilor, Frederic de Prusia. Refuzat, el petrecu un timp prin Veneția, apoi se întoarse în Saxonia, pentruca la 1744 să propuie pretendentului bavarez la tronul imperial, Carol al VII-lea, *o mare răscoală a ortodocșilor din Monarhia austriacă*: „Greci, Munteni, Moldoveni, Slavoni, Dalmațieni, Albanezi“. Și el spunea răspicat, în acest memoriu, anterior primăverii anului 1744, că „sunt mulți nemulțumiți printre națiunile slavonă (sârbească) și românească în Transilvania, și națiunile rusească și croată, adică: *Cei de ritul grecesc, cari nu pot să aibă niciodată bună înțelegere cu Ungurii*, din timpul lui Rákoczy, ca unii cari au slujit pe împăratul Leopold contra Ungurilor, și de oarece azi Ungaria a căpătat dominația, supt pretextul religiei face multe șicane nației ilirice, așa încât supt acelaș pretext al deosebirii religioase, prințul ar putea să facă o lovitură (jouer son tour)“, mai ales că „în Ungaria s'ar uni calvinii îndată cu Ilirii“. E destul de limpede, și tulburările din Ardeal intră vădit în acest program.

„Dar știm și mai mult. Din Rusia, Radu atrăsese pe Constan-

tin, fratele său, ofițerul împărătesei Ana. Ni amintim că la Cruședol se oferea Românilor din Schei, de Vlădica Nicanor, vin vechiu din cupa „despotului sârbesc“. Ei bine, actele procesului ce se făcu de austrieci — în lipsa lui Radu — acestuia alt Cantacuzin, care fu închis mulți ani de zile, mai până la moarte, în fortăreața din Graz, împreună cu Mălăescu, vorbesc de legăturile lui cu Pașa din Belgrad, cu un „ieromonah“ misterios, cu un boier din Arpașul Făgărașului și cu Patriarhul sârbesc el însuși. Și știm că aceste legături cu Belgradul erau vechi, că amândoi frații avuseră prietinie strânsă cu Mitropolitul Moise, înaintașul lui Vichentie și că se stabiliseră anume raporturi și cu foarte respectatul Patriarh de Ierusalim, Hrisant. Și Mălăescu apare și ca secretariu al Mitropolitului sârbesc, având, încă din 1718, strânse legături și cu Muscalii și cu Ardelenii“.

„În numele ortodoxiei, al „naționalului iliric de rit grecesc“ și al Ierusalismului spre care predindea că se duc, apăru la 1744 pela Dobra și Orăștie, apoi și la Săliște... un călugăr Visarion zis Sarai“...

Iată, cum au intrat în planurile expansiunii muscălești spre Dacia, revoluțiile împotriva Unirei Românilor din Ardeal, în sec. XVIII. Iată că ceea ce cu o sută de ani mai târziu, marele luptător naționalist vede verificându-se cu privire la Banat, era conceput pentru întreg teritoriul locuit de Români!

Dar ce s'a ales de Banat? O să vedem mai la vale, cum a fost salvat Românismul din Banat prin despărțirea de ierarhia sârbească, grație tendinței de unire cu Roma. Dar că ce s'ar fi ales de Banat, dacă nu s'ar fi făcut Unirea, ni-o putem închipui din ravagiile ce le face biserica sârbească și azi, între Români, în România mare. Sunt extrem de interesante constatările publicate în revista antirevizionistă „Piatră de hotar“ dela Arad, în nr. din 15 Ian. 1936 pp. 69—73. Reproducem următoarele:

»La un zece Maiu, zi cu mândru soare, m'am oprit în *Liubcova*, o comună din Clisura Dunării, aparținătoare județului Caraș. N'am văzut nici un steag, nici pe edificiul Primăriei, nici pe al școlii, nicăiri. Cum priveam nedumerit, cu prietini mei (uitasem să spun că nu eram singur), se apropie de noi un țaran voinic. Ne dăte binețe în românește. Am aflat imediat că e primarul comunei și în această calitate credea că eu sunt prefectul, iar prietini mei secretari generali sau consilieri. Știa și nu știa de zece Mai; nu avea ordin; se juruia însă că e Român, cu tot numele său sârbesc; moșii și strămoșii săi au fost Români. Grupul nostru atrage cercuri tot mai largi de țărani. Deodată rămânem surprinși, că primarul, cu toată stăruința noastră de a continua vorba începută, bate câmpii, ba la un moment dat, se declară de Sârb get-beget. Incercând a-i reaminti prima sa mărturisire, dinainte cu câteva minute, mă lovește cu cotul, ca în urmă, la o parte, să-mi spună, *cu lacrimi în ochi*, că deși e Român — e nevoit a se de-

clara Sârb în fața obștei, căci altfel popa sârbesc nu mai intră cu »vodița« (căl-dărușa) în casa lui, îi refuză eventualele boteze și cununii, ba chiar și cuminecarea și înmormântarea. Românii n'au aici nici biserică nici preotul lor, fiind încă sub ierarhia bisericii sârbești¹⁾..

»Am aflat, că Liubcova a fost odinioară românească, dar aproape un veac²⁾ de ierarhie sârbească în cele bisericești, faptul că această comună fusese sediul companiei de grăniceri sârbi, lipsa unei școli românești până la 1919³⁾, dar mai ales împrejurarea că despărțirea ierarhică îi lăsase pe Românii de aici fără o biserică proprie, au contribuit la sârbizarea numelor lor și la o slăbire, în mare măsură, a conștiinței lor de Români. Mi-s'a spus, că prin 1898 se jucau încă două hore naționale, una românească sus, în fața bisericii (semn că Românii erau încă în majoritate) și alta sârbească, în partea de jos a satului. O mișcare de rededeșteptare a reușit de curând să concretizeze într'o cerere a peste 350 capete de familie pentru crearea unei parohii ort. române.

»Cu mici variante și cu deosebiri de intensitate, acelaș film s'a depănat înaintea ochilor noștri — vrea să zică: acelaș lucru l-au văzut — în aproape toate comunele din Clisură«.

Și mai înșirând vre-o zece comune din care a luat dovezi despre felul cum s'au sârbizat în ele Românii, autorul încheie:

»Un șir întreg de sate, în Clisura Dunării românești, cândva în întregime sau în parte românești, rămânând prin forța împrejurărilor și nevolnicia noastră, sub ierarhia bisericii sârbești, s'au sârbizat sau sunt pe cale de a se sârbiza. În cele dintâi s'a păstrat doar amintirea strămoșilor cari vorbeau românește sau numele de familii românești, — în cele din urmă, chiar dacă se mai vorbește românește în familie, există o prea slabă conștiință națională. Adânc religios, Românul de aici preferă să fie considerat sârb în România mare, decât să fie excomunicat din unica biserică a satului, ortodoxă-sârbă«.

Desigur nici cu ortodoxia rusească din Basarabia nu stăm mai bine.

4. Emanciparea Românilor de sub ierarhia sârbească. Concursul dat de biserica unită.

Cum în Biserica unită a Românilor — despre care cu atâta răutate se spune că se înfrățise cu cea maghiară, și de fapt, canoniceste era supusă mitropolitului latin dela Strigon — nu se vedeau asemenea lucruri: episcopii erau români, clerul român, școalele românești ce au făcut să răsară lumina pentru neamul întreg; toate acestea au trezit și la frații ortodocși dorința de a avea ierarhie națională.

¹⁾ Cum de nu s'au îngrijit frații ortodocși, ca în aceste părți să facă, îndată după unirea neamului, biserici românești, nu prin ținuturile curat unite, ca Sătmăarul, Maramurășul?...

²⁾ Ce un veac? Două veacuri și jumătate. Aproape un veac e numai când ar fi trebuit să iasă de sub ierarhia sârbească.

³⁾ Va să zică din 1919 au școală românească. Cum de nu se trimit acolo învățători din Regatul vechiu, cari fac »românism« prin comunele române unite?

Lupta de emancipare de sub Sârbi prezintă două aspecte: întâiu acela de a se avea pentru poporul românesc episcopi de neamul nostru, apoi acela al organizării ierarhice cu mitropolie proprie. La ambele și-a avut partea sa de merit Biserica română unită.

a) *Lupta pentru episcopi naționali la Sibiu și la Arad.
Rolul episcopului S. Vulcanu.*

În primele decenii ale sec. XVIII se ivesc zorile biruinței naționale în biserica ortodoxă română de dincoace de Carpați: două din scaunele episcopoești ale lor primesc titulari români; se deschid școlile de dascăli și preoți la Sibiu și Arad și ia avânt întreaga evoluție spre bine a lucrurilor. În acest timp, în anii 1806—1839, episcop unit la Oradea e marele îndrumător, apostol al românismului și ocrotitor al culturii românești, pentru care atâta a jertfit: *Samuil Vulcanu*. Concursului dat de el, grație legăturilor ce le avea cu cercurile înalte, este a se mulțumi, în bună parte, isbânda dela Sibiu, dar mai ales cea dela Arad, cum urmează să se vadă din ce vom expune. Lucrul acesta, recunoscut în parte și de scriitorii ortodocși mai obiectivi, și durere, învăluit în bănuieli și acuze nedemne de către alții întunecați de patima confesionalismului, a fost pe deplin lămurit, în bază de acte autentice, de către regretatul prepozit dela Oradea *Iacob Radu*, în volumul „*Samuil Vulcan episcopul român-unit al Orăzii mari (1806 - 1839) și Biserica ortodoxă română*“, Oradea 1925 pp. 104, din cari pp. 40—104 conținând cu titlul „anexe“, în număr de 34, scrisori originale acum prima dată scoase la lumină. Cu ajutorul acestora vom constata următoarele:

1) După moartea episcopului sârb *Adamovici*, întâmplată la 1796, scaunul dela *Sibiu* a stat vacant patrusprezece ani. În acest timp nu mai puțin de 12 inși și-au trimis cererile la Viena să fie numiți episcopi ¹⁾. La 1809 s'a recunoscut ortodocșilor ardeleni dreptul de a-și alege episcop, propunând trei candidați. La sinodul electoral din Turda ținut la 19 Sept. 1810, au fost aleși trei candidați: *Nicolae Huțovici*, *Vasile Moga* și *Nestor Ioanovici*. Acesta din urmă sprijinit de patriarhul dela Carlovăț, care voia cu orice preț să-și menție influența asupra ardelenilor. La 20 Oct. 1810 episcopul *Vulcan* serie împăratului propunând numirea lui *Moga*, dupăce de *Huțovici* nu putea fi vorba căci avea puțină carte și nu vorbea decât românește, iar despre *Ioanovici* arătând cu exemple concrete ce intolerant este.

¹⁾ I. LUPAȘ: 12 pețitori ai episcopiei transilvane vacante dela 1796 - 1810 Brașov, 1916.

A fost întărit ca episcop *Vasile Moga*, care în toată viața i-a purtat recunoștință lui Vulcan, cum se vede din scrisorile ce-i trimitea din când în când, cerându-i sfatul și ajutorul în anumite chestiuni. Din aceste scrisori reiese că Moga era conștient de imputările ce până azi i-le fac cercurile ortodoxe ¹⁾, că el ar fi fost slab episcop, care avea prea multă considerare pentru biserica unită. Impotriva acestor dușmani așteaptă el totdeauna părințeasca povătuire a aceluia care îi era mai mult decât părinte și fără a cărui patrociniu nici când — zice el — nu ar fi ajuns la treapta arhieriei. „Dar și aceasta pricep — îi scrie Moga lui Vulcan — că nu atât mie ai vrut a prii cât *neamului nostru, a cărui fericire adânc la inimă îți stă*, sânt învins (adeca: convins), de unde și cunosc așa numai a-ți putea fi eu mulțămitor, când aş răspunde acelui cuget sfânt și așteptării ce-i fi dat Înălțatului nostru împărat de mine“²⁾.

În o altă scrisoare arată Moga că toate mizeriile, ce i-se fac, vin dela Sași, pentru motivele ce le arată. Interesant, că atât pe timpul sedisvacanței, cât și sub Moga, notarul consistorului dela Sibiu era un unit: *Aron Budai*, om iscusit, în aceeaș vreme concipist la tesaurariat ³⁾.

Îndată ce Moga și-a ocupat scaunul, la 1811 s'a deschis seminarul ortodox din Sibiu cu un curs de 6 luni pentru viitorii preoți și de 6 săptămâni pentru viitorii învățători. „El și-a dat silința să facă tot ce era în putință pentru înaintarea bisericii, a preoților și a poporului“ spune păr. Lupaș ⁴⁾. A făcut rânduială, ca patru clerici ortodocși din Ardeal să meargă la Viena să învețe Teologia, ca apoi să fie profesori la seminar, lucru ce, spre marele regret al adevăratei ortodoxii, s'a schimbat mai târziu în așa fel, că dela Sibiu nu s'au mai trimis teologi la catolici să învețe, ci la protestanți, de unde s'au întors saturați de ideile protestante-raționale ale sec. XIX.

2. La *Arad* apostolii naționalismului: Pavel Iorgovici, Const. Diaconovici-Loga, Dimitrie Țichindeal și Moise Nicoară au reușit în 1812 să obție o școală normală ort. care la 1821 s'a complectat cu seminar teologic. Tot ei au început mișcarea pentru obținerea unui episcop român pe scaunul de acolo. În această chestiune s'a dus o luptă de 15 ani ⁵⁾ — luptă în care Sârbii se numiau pe sine

¹⁾ PUȘCARIU, o. c. p. 20.

²⁾ RADU, o. c. p. 34.

³⁾ LUPAȘ, Ist. b. s. pp. 131 și 153.

⁴⁾ O. c. p. 153.

⁵⁾ ȘTEFAN POP: *Frământări românești în jurul scaunului episcopesc ort. dela Arad*. Arad 1929, p. 6.

oțelul iar pe Români cremenea — iar succesul a fost mai mult de importanță principiară căci *Nestor Ioanovici*, numit la 1829, încă nu s'a atins de privilegiile limbei sârbești, abia succesorul acestuia, *Gherasim Rațiu* (1835—50) a introdus limba română în locul celei sârbești.

În lupta aceasta pentru dobândirea dreptului la episcop național la Arad, episcopul *Vulcanu* a avut un rol covârșitor. Bieții Români arădani nu aveau nici parale, nici legături, poate nici priceperea necesară pentru toate circumstanțele, ca să ducă lupta. De aceea chiar la începutul ei s'au adresat lui *Vulcan*. Acesta la 10 Iunie 1814, încă înainte de a se deschide sedisvacanța, trimite împăratului o jalbă a arădanilor, făcută tot de el, prin care se arată nedreptățile ierarhiei sârbești față de Români. După moartea episcopului *Avacumovici*, la 1815 pleacă la Viena o delegație a arădanilor, sub conducerea lui *Moise Nicoară*... Acesta îi scrie lui *Vulcan* mai multe scrisori de pe drum și dela Viena, unde a rămas să lucreze mai mult timp, informându-l, cerându-i sfatul, intervenții și parale.

Prima scrisoare e trimisă la plecare dela Arad. Din aceasta vedem, că *Vulcan* le-a pus la dispoziție înainte o sumă de bani. *Nicoară* mulțumindu-i, insistă asupra nevoei de bani spunând că totul atarnă de „induracione sii mare binevoliința“ lui *Vulcan*.

A doua scrisoare, din *Giula*, mulțumește pentru banii trimiși ca răspuns la prima și-i face diferite comunicări, cerând să-i scrie la *Buda* la *Petru Maior*. Înainte de plecare din *Giula*, mai trimite și a treia scrisoare, mulțumindu-i lui *Vulcan* pentru petiția ce le-a făcut și comunicându-i cine sunt candidații. Între aceștia îl pomenește pe *Nestor Ioanovici* ca sprijinit de patriarhul numai din cauza că, deși Român din *Transilvania*, a crescut între Sârbi. Incheie cerând iarăș bani.

A patra scrisoare e trimisă din *Buda*, relatându-i că au fost primiți de palatinul țării, îi arată cât au cheltuit până aici (700 fl., cam mult din cauza că unul din delegați, directorul *Puspökl*, se cam obicinuia „cu tihneala unei coconițe“, de aceea nici nu-l mai duc cu ei).

Sosind la *Viena* *Nicoară*, îi scrie numai decât lui *Vulcan*, arătându-i cum, denunțați înainte de către Sârbi, ca oameni periculoși, au fost duși la poliție să se legitimeze. Îi cere o petiție și îi comunică știri cu privire la Dicționarul din *Buda* care atunci era în lucrare. Îi comunică și aceea că mitropolitul dela *Iași* a oprit Istoria lui *Petru Maior* din cauza că în ea sunt citații latinești. — Peste 6 zile îi scrie altă scrisoare, peste trei zile alta, făcându-i diferite comunicări. În aceasta din urmă spune că nunțul *Albani* i-a promis toate cele posibile. În scrisorile următoare (în total avem 19 scrisori ale lui *Moise Nicoară* către *Vulcanu*) îi comunică toate peripecțiile prin cari a trecut, toate temerile și planurile sale de acțiune, cerându-i să-l împrumute sau să-i dea o poliță, având nevoie de cel puțin 200 galbini, ca să astupe gurile tuturor. Împăratul era la *Milano*; *Nicoară* avea ideea că negreșit trebuie să meargă la el acolo pentru a paraliza acțiunea Sârbilor, până e ferul cald. Dar nu a fost nevoie să meargă pentrucă s'a dat dreptul de a ține sinod electoral, cu condiția să se candideze

un Român. În cele din urmă și Nicoară acoardă mai mare încredere lui „Făgărășanu“ cum îl numește el pe Ioanovici, pentru că oricum, e Român, nu se poate presupune ca sângele să se prefacă în apă, și apoi: „și cel mai rău Român e mai bun pentru Români, decât cel mai bun Sârb“.

La una din scrisorile lui Nicoară e anexată copia unei scrisori mai lungi primite dela prietenii săi din Arad. Aceștia îl informează asupra unelțiilor ce se fac de către Sârbi în favoarea candidatului Brancovici. Cel mai periculos agent al acestuia este protopopul Aradului Alexici, care într'o adunare ținută la Mică-laca a spus că dacă vor primi episcop român, toți se vor face uniți și că spre acest scop vicarul Zaranului Ioan Popovici ar fi primit dela Vulcan 6000 floreni. Cu asemenea argumente și minciuni umblă protopopul terorizând pe oameni să iscălească în favoarea candidatului sârb.

Cel puțin la unele din scrisorile lui Nicoară va fi răspuns și Vulcan. Nicoară recunoaște primirea câtorva în răspunsurile lui, iar la Academia Română sunt trei scrisori ale lui Vulcan către Nicoară. Afară de acestea, din conceptele ce se găsesc la arhiva episcopiei de Oradea — toate studiate de ilustrul istoric Radu în o. c. — se vede câte intervenții a făcut Vulcan direct la Viena folosindu-se de legăturile și de marea lui trecere pela cercurile înalte, ca eparhia văduvită a Aradului să primească episcop român¹⁾.

Prin aceste intervenții ale lui și-a atras apoi Vulcanu ura episcopilor sârbi și a contelui *Rhédey*, comitele suprem al Bihariei, care — cum se plânge Vulcan într'o scrisoare adresată episcopului Bob la 1817 — până la 1815 (când s'a ivit chestiunea cu episcopia Aradului) îi căuta prietinia iar de atunci încoace, după ce în acel an a vizitat diecezele și mănăstirile sârbești din Banat fiind și împrumutat cu bani din fondul național al Sârbilor, acest conte calvinian a devenit dușman neîmpăcat al Unirei, căutând a se răsbuna pe Vulcanu, prin o anchetă ce s'a terminat cu totala reabilitare a celor bănuiți, spre marea satisfacția episcopului.

Toate acestea nu l-au durut pe Vulcan așa cum ar fi să-l doară azi și ne doare pe noi, *nerecunoștința* cu care — în opoziție cu Nicoară și cu ortodocșii de atunci — unele persoane mult-puțin oficiale ale ortodoxiei române îi tratează maritimă dovedită prin atâtea intervenții și prin jertfe bănești considerabile. El este acuzat, că tot ce a făcut, a făcut cu gândul — împărtășit și de împăratul — că prin sprijinul ce l-a dat deschiderii școlii normale dela Arad și numirei unui episcop român, să poată trage la unire pe românii ortodocși. Este nedemnă această acuză sau bănuială măcar, izvorită exclusiv din orbia confesională, și nu merită să fie combătută în mod serios. Să ni-se arete un singur moment care ar dovedi că Vulcan a căutat să sconteze în acel sens binefacerile

¹⁾ O. c. pp. 22—23.

sale: luat-a el cuiva promisiuni în acel sens? Pretins-a la urmă cuiva să se facă unit ca revanșe? Dar avea el nevoie de asemenea încercări? Dacă era la mintea lui unirea forțată, au nu o făcea mai întâi la cele 72 sate de iobagi de pe domeniul său episcopesc, alungându-le preoții și închizându-le bisericile?! Sau punea condiția că la școalele deschise de el la Beiuș nu se primesc decât tineri catolici! Memoria lui Vulcan, a acestui mare ocrotitor al tuturor mișcărilor naționale și culturale de pe vremea sa, strălucește cu mult mai sus decât ca să poată fi atinsă de asemenea bănuiele nedemne. Că el a fost un bun catolic și un sincer propovăduitor al Unirei, este netăgăduit, dar de aci până la prietenie aparentă și fățărnicie este o mare distanță. Și dacă el voia că toți românii ortodocși să se unească, ce rău le dorea prin aceasta? Le dorea salvarea dela desnaționalizarea sigură, pe care înșiși ortodocșii o recunosc și de care pe altă cale nu puteau scăpa decât făcându-se uniți sau naționalizându-și biserica. Vulcanu i-a ajutat în direcția aceasta a doua, știind că prin naționalizare — desigur — ajung mai aproape și de frații lor uniți, cum de fapt Țichindeal era și dovedit încâtva de aderent al catolicismului ¹⁾. Dacă era răutăcios, le punea toate piedecile în această cale, îi lăsa cât mai mult expuși sârbizării: aceasta avea să-i aducă mai sigur în brațele Unirei, cum a adus pe o parte din Românii din Banat (a se vedea mai la vale).

b) Despărțirea ierarhică între Români și Sârbi. Precedentul cu Mitropolia unită. Unirea din Banat un argument puternic pentru cedarea Românilor de către Sârbi.

La adunarea națională ținută la Blaj în 1848, ședința 2-a din 4/16 Maiu s'a hotărît sub p. 2.

„Națiunea română pretinde ca Biserica română, fără distincțiune de confesiune, să fie și să rămână liberă, independentă dela oricare altă biserică, egală în drepturi și foloase cu celealalte biserici ale Transilvaniei. Ea cere restabilirea mitropoliei române și a sinodului general anual după vechiul drept...” etc.

Dupăce, cum am arătat mai sus, episcopia unită a Făgărașului se considera continuatoarea vechei organizații de Alba Iulia, la anul 1850 s'a hotărît și apoi s'a și înființat mitropolia unită cu titlul de Alba Iulia și Făgăraș.

Intr'aceea, istețul episcop dela Sibiu și omul de mare concepție *Andrei Șaguna*, începuse și el acțiunea pentru organizarea

¹⁾ Ar fi spus la un examen, fiind catehet la Arad, că Papa Romei trebuie să fie cap văzut al întregii Biserici creștine, deci și acelei ortodoxe sârbești și românești. A cerut și un post la Seminarul Central Sf. Varvara din Viena. Pop o. c. p. 11.

autonomă, în cadrele unei mitropolii, a bisericii ortodoxe din Ardeal și Banat. În acest scop, la 1849 a tipărit la Viena un „Pro memoria“ despre dreptul istoric al autonomiei bisericii naționale a Românilor de religie răsăriteană, căruia în 1850 i-a tipărit un adaus la Sibiu. Tot la 1849 a început tratative și cu Hacman pentru o organizare pe întreg imperiul austriac, ceea ce nu a reușit, căci fiecare dintre ei avea ambiția de a fi el mitropolit, ba episcopul de mai târziu al Aradului Ivancicovici nu era străin nici el de asemenea gânduri. Destul că Șaguna începând acțiunea, la 1850 a ținut un sinod diecezan mixt cu ai săi, iar altul la Arad, angajând și acestea la acțiunea pornită. Impotriva lui Șaguna a dat mitropolitul Carlovățului *Raiacici* o broșură, combătând pretențiile Românilor la biserica națională. În sfaturile pe cari le-au ținut la Viena în anii 1850 și 1851 episcopii ortodocși, Șaguna încă a cerut înființarea mitropoliei române, dar nu a ajuns la nici un rezultat. La 1851 a dat la guvernul imperial al treilea „Pro memoria“.

„Până când episcopii orientali adunați la Viena despicau părul în patru asupra cauzei episcopului Platon — scrie Barițiu în „Părți alese“ — iată că cu data din 12 Dec. 1850 apare prea înalta decizie prin care pentru poporul român unit (gr. catolic) se acordă înființarea unei arhiepiscopii și mitropolii cu titlul de Alba Iulia și două episcopii, una la Gherla în Transilvania, iar alta la Lugoj în Banat.

Ca și cum ar fi picat o bombă în mijlocul unei adunări de oameni, așa efect avu între Români aceea rezoluție preainaltă; aceeași însă a scuturat, cum am zice, și pe celelalte confesiuni religioase. Pentru ce nu și nouă? putea să întrebe pe ministru episcopul Andreiu sau oricare Român ortodox. Ministrului însă nu-i era greu să răspundă, sau cu cauze serioase, sau cu pretexte plausibile: V'ați împăcat, v'ați învoit cu Sârbii, care și câte episcopii să le rămâie lor și câte să fie ale voastre? Și cu averile bisericesti, cu mănăstiri și cu alte institute, ați regulat diferențele dintre voi? Veniți la mine pregătiți...“¹⁾

Se știe că publicarea hotărârii împărătești în privința mitropoliei unite a fost precedată de o consfătuire ce s'a ținut la Viena în vara anului 1850 sub presidiul primatului Scitovski. În memoriul său scrie Șaguna că aflând el despre hotărârea de a se cere mitropolie pentru Uniți și episcopii la Gherla și Lugoj, el a înțeles că această hotărâre a fost îndreptată cu deosebire împotriva și „spre stricarea — cum zice el — bisericii noastre din Banat, căci acolo confrății noștri naționali și coreligionari erau foarte mulțumiți cu episcopii lor sârbi...“ Spune că a atras atențiunea corului episcopesc ortodox „*asupra primejdiei ce amenință biserica din partea nou creândeii episcopii de Lugoj*“, însă frații nu au voit să înțeleagă...²⁾

¹⁾ BARIȚIU, *Părți alese*, vol. II. pp. 734 - 5.

²⁾ PUȘCARIU, *Metropolia*, p. 74.

De fapt, cât de mare era nemulțumirea în Banat, o arată hotărârile adunării naționale ținute la Lugoj, în ziua de 15/27 Iunie 1848 sub conducerea lui Eftimie Murgu, ale cărui sentimente le văzurăm mai sus. Intre altele s'a hotărît ca printr'o cerere colectivă adresată dietei ungare să se pretindă separarea — cât mai curând și definitiv — pe teren bisericesc a Românilor de către Sârbi. Și:

a) Până ce va urma dela minister altă dispozițiune, să nu se mai pomească numele episcopilor sârbi din Timișoara și Vârșeț, — ilegali pentru români, cărora nici odată nu s'a supus prin vre-un act sărbătoresc — în rugăciunile de comun și să li-se denege toată ascultarea și supunerea în cele bisericești.

b) Ca preoții români să lapede numele și conumele sârbești ce le au fost impus cu puterea de episcopii sârbi la actul hirotonirei, și să adopte numele originale și frumos răsunătoare românești, cum sunt Ionescu, Petrescu, Dumitrescu și altele.

c) Ca Românii să nu se folosească mai mult, nici pe tereaul bisericesc, nici politic, nici în public, nici privat, de literile cirile vulgo „potcoave“, cari sunt contrare naturei și spiritului limbei noastre romane, ci să se folosească de literile străbunilor noștri, de literile latine, naturale, a dulcei noastre limbi romane.

d) Ca Românii să scoată afară limba și cărțile sârbești din biserică și să le înlocuiască prin cele românești ¹⁾.

Durere, se vede că nici Șaguna nu înțelegea pe deplin durerea bănățenilor, de aceea el la 1855, împreună cu patriarhul dela Carlovăț și cu episcopul sârb dela Vârșeț, a anatemitizat „Gazeta Transilvaniei“ dela Brașov, pe motivul că e în serviciul ultramontanismului — și împreună cu ea a anatemitizat literele latine; prin un alt circular s'a interzis a se pune nume antice din istoria Romei, la Români ²⁾. El se considerase provocat la asemenea manifestații și prin faptul că Șuluțiu în vara anului 1850, când erau ambii la Viena, i-a făcut propunerea de a se uni cele două biserici românești în cadrele mitropoliei de Alba-Iulia-Făgăraș, primind el Șaguna să fie mitropolit ³⁾. O asemenea ofertă i-s'a făcut la 1857 și de către ministrul Leo Thun ⁴⁾.

În *Banat* însă lumea văzând că nu este altă scăpare, a recurs la expedientul radical: s'a intensificat *mișcarea de Unire*, începută prin anii 1830.

Aici o mică paranteză. Unirea în Banat în forma actuală e de dată recentă, dar ea are o istorie veche. În evul mediu (sec. XV), cum ne arată Cipariu la *Acte și Fragmente*, se găsea la Caransebeș episcopul Mateiu cu 30,000 uniți, despre care dl. Metef afirmă că ar fi fost episcop catolic fără nici o legă-

¹⁾ V. *Biserica și Școala* (Arad) 1879 No. 35.

²⁾ *BARÎȚIU* o. c. p. 739.

³⁾ *POPEA, Andrei Șaguna* Sibiu 1879 p. 109.

⁴⁾ *BARÎȚIU* o. c. p. 739.

tură cu Românii, dar nu o dovedește. Avem și alte dovezi despre existența unui frumos număr de comunități unite înainte de epoca turcească.

După izgonirea Turcilor din Banat la 10 Febr. 1717 găsim petiția publicată de Nilles¹⁾, prin care 12 protopopi cu toți preoții, 40 primari cu mai multe sate și districte, cer comandamentul suprem al Banatului să le dea lor de episcop — desigur unit — pe anume Petronie în locul lui Moise rămas dela Turci, care ține rânduiala turcească și-i belește rău. Tot atunci era vorba de înființarea unei episcopii unite în Banat cu reședința la Moldova nouă, dar evenimentele rășboinice, ce au survenit, au împiedecat realizarea ideii. Găsim însă la 1737 ordinul imperial prin care se aprobă a se plăti salariile pentru preoții uniți din Timișoara, Murani, Chesinț, Fintaș, Făget, Goiz, Comoriște, Cacova, Feulac, Sacoșul turcesc, Vizma, Gladna și Sărăzani; tot în sec XVIII au luat ființă parohiile Arad și Zabranul. Durere, din toate acestea nu au rămas decât Aradul, Timișoara și Zabranul; la Comoriște actuala parohie e din anul 1857. Dominația sârbească din Banat și-a făcut ravagiile.

Dar ca o reacțiune la această dominație, începe la 1831 valul de unire care încetul cu încetul cuprinde întreg Banatul. La 1831 se face unirea la Izvin, la 1836 la Lugoj, la 1837 în Reșița și Budinț, la 1839 în Chizdia, Zorlent, Zgribești și Iliție, la 1840 în Ciuchici, la 1845 în Igrăș, Jebel și Secășeni, la 1846 în Gârliște, în 1847 în Bocșa, S. Nicolaul mare, Gârncea, Folea și Silha, la 1851 în Lățunaș, la 1852 în Ticvaniul mare, Surduc și Părul, la 1853 în Hisiaș și Vermeș, la 1855 în Cenad, Isgar, Scăiuș, Părul, 1856 în Comloș și Valea-Lungă, la 1857 în Comoriște, Beba, Vărădia, Coșteul mare și mic, Nevrincea, Ballnț; la 1858 în German, Fărlug, Dobrești, Clopodia, la 1859 în Lighet (Pădurenii) și Hitiș, la 1863 în Icloda, la 1864 în Marcovăț, Greovaț, Oravița, Ramna, Jitin, Mărcina, Vișag, Racovița, Ghilad, Parța, Petromani, Silaj, la 1872 în Șușanovița, la 1881 în Ticvaniul mic, la 1888 în Crivobara și Târnova, la 1893 în Iancahida, la 1895 în Belotinț, în 1899 în Ohaba-Forgaci, la 1901 în Dragsina.

Dacă la 1851, când s'a hotărât înființarea episcopiei de Lugoj, abia erau în Banat 22 parohii unite, din cari 3 din sec. XVIII iar 19 înființate în decurs de 20 ani (1831—52) — pentru acest motiv i-s'a atașat eparhiei Lugoj și Hunedoara cu 91 parohii, iar dela 1930 această eparhie mai are 20 parohii primite dela Oradea — în anii 1851—64, cât țin frământările cu despărțirea de Sârbi, numărul lor crește cu 36 (în 12 ani), iar la 1864, când Francisc Iosif a decretat mitropolia română autonomă, deodată să taie valul de unire și abia sporadic dacă se mai produce ceva, 8 parohii în restul de 50 ani până la rășboiul mondial. Dacă creșterea trecerilor la unire în anii 1852—64 s'ar pune în contul funcționării episcopiei unite la Lugoj, acest fenomen ar fi trebuit să se producă în același mers și după 1864, căci episcopia a rămas în funcțiune.

Este adevărat și aceea, că Unirea a întâmpinat foarte multe

¹⁾ *Symbolae* vol. I p. 445. ȘTEFAN POP în lucrarea *La trecutul diecezei Caransebeșului*, Caransebeș 1932 p. 59 e de părerea, că se cerea „episcop ortodox de legea românească de până aci“. Dar unde a fost până aci legea românească și cine cerea episcop ort. împăratului? Abia peste 100 ani se cer episcopi români.

greutăți din cauza funcționarilor sârbi, cari se găseau în Banat și cari dădeau mână de ajutor episcopilor sârbi ca să paralizeze pornirea oricât de frumos s'ar fi început. Avem cazul parohiilor Bocșa mont., Cârnecea, Clopodia, Ghilad, Jitin, Lighet (Pădureni), Părul, Parța, Petromani, Racovița, Ramna, Silaj, Vărădia, Vermeș, Vișag, unde Românii au trecut la unire cu biserică cu tot, dar s'a găsit câte unul-doi, cari au putut fi momiți să se declare ca netrecuți, și li-s'a luat oamenilor biserica înapoi iar ceice au rămas uniți, au trebuit să-și construiască biserici noi.

În privința șicanelor suferite de uniți din partea proprietarilor și funcționarilor sârbi din Banat este interesantă arhiva parohiei *Cenad* de prin anii 1863-6. Preotul de atunci Gheorghe Oros mereu raportează asupra mizeriilor ce i-se fac mai ales din partea primpretorului sârb Staici. Socrul preotului i-a cumpărat acestuia un loc ca să-i facă o casă în apropierea bisericii sârbești, Sârbii se opun și e silit să primească banii înapoi. Iar primpretorul la care apelează, îi spune amenințător: pentru națiunea și religiunea mea sunt gata a sta chiar și în gura tunului!

Uniții voiesc să-și construiască biserică în piață în apropierea bisericii ortodoxe (sârbești), se opune proprietarul Nako. Toți funcționarii județeni sunt sârbi. Abia la 1865 sârbii se arată bucuroși a autoriza construirea unei biserici unite, ca să treacă toți Românii la uniți și cea ortodoxă cu întreagă averea să le rămână Sârbilor.. Iar Românii la rândul lor, ca să-i majoreze pe Sârbi, ispitesc pe preotul Oros, extenuat de mizerie, să treacă cu poporul la ei. Nu le reușește, până la 1875 când preotul Ilie Telescu de fapt defecționează cu o parte din popor.

Șaguna la 1 Dec. 1855 trimite împăratului un memoriu mai lung în cauza mitropoliei ¹⁾. La p. IX din acest memoriu Șaguna protestează împotriva faptului că mitropolitul Șuluțiu a dat o circulară prin care invită pe toți Românii să îmbrățișeze sfânta Unire și prezintă mitropolia de Alba-Iulia ca restaurarea vechei mitropolii. În schimb tot el, Șaguna, referindu-se la faptul că „greco-catolicii se veselesc pentru înființarea unei mitropolii și a două episcopii nouă“, cere mila împăratului și pentru Românii ortodocși.

Adecă se folosea acest isteț ierarh de toate motivele pentru a-și susține teza.

Intr'acea — spune Barlițiu ²⁾ — clerul superior sârbesc își făcea de cap cu despotismul său exercitat asupra preoțimei și comunităților românești, în cât și-se părea că dacă cineva ar fi vărsat milioane în pungile episcopilor sârbi, aceștia nu ar fi lucrat mai cu bun rezultat spre a respinge și a îndepărta dela sine pe Români, și așa tocmai din acel an (1860) s'a pornit din nou o reacțiune viguroasă în contra aceluia despotism bisericesc, acum însă mai mult prin bărbați mireni cu frații Mocioni și cu Gojdu în frunte, pentru că preoțimea era prea înjugată. Urmarea firească a fost că apoi episcopul br. Șaguna în timpul de aproape patru luni cât a stat la Viena s'a folosit de toate ocaziunile posibile

¹⁾ La *Popea*, o. c. pp. 87-103.

²⁾ O. c. vol. III pp. 34-5.

spre a pregăti la curte calea pentru despărțirea Românilor gr. orientali de Sârbii gr. or. și concentrarea lor într'o mitropolie națională cu totul independentă...

De fapt, la 27 Sept. 1860 împăratul a dat rezoluția prin care spune că nu e contra (nicht abgeneigt) înființării unei mitropolii greco-neunite. Dar trăia încă patriarhul Raiacici și stabilirea acordului în privința noii mitropolii era o muncă foarte grea. Abia la 1862, după moartea lui Raiacici, se puse iarăș Șaguna pe lucru și așa la 24 Dec. 1864 obținu dela împărat decretul prin care se înființează mitropolia ort. română și el e numit cap al ei. Au urmat diplomele din 8 Iulie 1865 prin care Români ort. din Banat și Crișana sunt scoși de sub iurisdicția episcopilor sârbi, înființându-se pentru ei episcopiile de Arad și Caransebeș, supuse mitropolitului din Sibiu.

Desigur — cum spune Bunea ¹⁾ — dedându-se cei puternici a vedea cel puțin o parte din Români adunați într'o biserică națională și autonomă mai ușor s'a putut realiza și dorința Românilor neuniți de a avea și ei o mitropolie națională și de a scutura prin aceasta jugul Sârbilor. Dar tradiția din Banat spune, că mireni cari solicitau despărțirea de Sârbi, ar fi pus net alternativa: ori se despart de Sârbi, ori se unesc. Și e de crezut această tradiție, pentru că chiar acum câțiva ani, la sinodul eparhial al unei episcopii ortodoxe, discutându-se chestiunea Românilor din Iugoslavia, în ședință secretă s'a discutat Unirea cu Roma.

În orice caz, avem mulțumirea că unul dintre rezultatele Unirii a fost și desrobirea fraților de sub jugul străin care-i amenința cu peirea!

N. BRÎNZEU

¹⁾ BUNEA, *Discursuri, Autonomia, Diverse*, Blaj 1903 p.

SĂ NU-I SMINTIM PE TINERI

E o caracteristică a vremurilor noastre păcătoșenia de-a pune în cârca adevărului și ignoranța, și eroarea, și minciuna, și tăcerea interesată. Și dacă s'ar aplica acestea numai unor glume de Aprilie, treacă-ducă-se. Dar e o adevărată crimă, să le folosești în tâlcuirea adevărilor de credință.

În problema unirii Bisericilor — unire pentru care generația noastră are cinstea și chemarea imperioasă de-a lupta — e sigur că numai adevărul lui Hristos va putea birui. Chiar de aceea, avem obligația de-a cunoaște și de-a iubi acest adevăr al Lui, precum avem și obligația de-al împărtăși altora, cât mai net și cât mai genuin.

Primul pas spre unire, s'a spus de multe ori, trebuie să fie o leală recunoaștere a valorilor ce le posedă cele două Biserici, lucru care presupune cunoașterea și respectarea noastră reciprocă.

Mănată de acest gând, Roma a fondat școli superioare; a dat directive și încurajează orice activitate, fie de rugăciuni, fie de studii, cum apare din desele Săptămâni și Congrese, consacrate gândului de-a înțelege cât mai temeinic Biserica Răsăriteană de azi și pe cea din alte vremuri, mai glorioase.

La noi chiar, s'a făcut apel, nu odată, la dragostea de adevăr și de neam a Bisericii ortodoxe, ca în numele și în favorul acestei duble iubiri, să cercetăm împreună ce ne deosebește, și cum ne-am putea uni.

Nu ne interesează acum rezultatul acestei chemări. Sigur este atât, că noi așteptăm, cum au și ei dreptul să aștepte dela noi, ca cel puțin atunci când vorbim unii despre alții, să spunem adevărul în toate, dar mai ales în cele ce aparțin credinței celeilalte părți. — Noi o cerem aceasta pentru totdeauna, o pretindem însă îndeosebi și riguros, când propunem elevilor de școală diferențele de doctrină dintre Bisericile creștine: elevii au, mai mult decât oricine, dreptul de-a nu fi înșelați.

A expune elevilor tăi doctrina Bisericii tale, cu argumentele respective, se înțelege. Dar a atribui celui din altă strană o doc-

trină pe care nu a profesat-o niciodată, nici nu a propus-o, este într'adevăr ceva mai prejos de orice critică.

Am înainte câteva manuale de școală, care și-au luat, cu toate acestea, și acest rol. Și, durere, sunt chiar *manuale de religie*. — In cele ce urmează, mă voi ocupa mai detaliat de unul, intitulat: *Dogmele Bisericii Creștine Ortodoxe*, pentru cl. V. sec. de Părintele Econom *D. Georgescu*, profesor la Liceul de Fete „Regina Maria“ din București, manual aprobat nu numai de Ministerul Instrucțiunii, ci și de Sf. Sinod cu ord. No. 115—935.

Nu am de gând să pun față 'n față doctrina catolică și pe cea ortodoxă, sau invers, ci numai să reproduc unele texte care ne privesc, întrucât ne atribue dogme cari nu le-a profesat niciodată Biserica noastră, ca astfel să apară o anumită mentalitate și felul de argumentare cam la modă astăzi, în cele ce se spun și se scriu despre catolicism cu orice ocazie aflată ori căutată.

Răspunsurile care cuprind doctrina catolică le iau, afară de unul, tot din manuale de școală, pe care autorii despre cari e vorba, ar trebui să le aibă, cel puțin ca autori de cărți didactice, dacă nu ca profesori. Ele sunt: Catehismul Eparhiei catolice de Iași, din editura Seminarului Franciscan din Hălăucești, având ca autor pe *P. Iosif P. M. Pal*, și Dogmatica Specială a păr. *Dr. Augustin Tatar*, canonic, Blaj, 1926.

I. La pag. 80 a manualului său, păr. *Georgescu* scrie¹⁾: „Biserica romano-catolică susține, că unitatea Bisericii se realizează prin unitatea de conducere, reprezentată prin Papa, lăsând fiecărei Biserici să-și păstreze credința (!) și practicele ei“. Și încheie: „Aceasta nu mai este unitate, ci un conglomerat de credințe“.

De acord. Dacă aceasta ar fi doctrina catolică despre unitatea Bisericii, atunci imensul edificiu al acestei Biserici ar fi de fapt numai un conglomerat artificial. Dar dacă *P. Georgescu* ar fi deschis barem Catehismul Eparhiei Catolice de Iași, ar fi putut afla în Partea I. pag. 136—7, următoarele: „... biserica cea adevărată a lui Hristos... trebuie să fie: una, adică să aibă în toată lumea și în toate timpurile aceeași credință, aceleași Sacramente și un singur șef văzut“.

E vorba aici numai de șeful văzut, de Papa?

Iar mai jos: „Biserica noastră este una pentru că are aceeași credință lăsată de Hristos și o predică în toată lumea, la toate popoarele în totdeauna aceeași..., pentru că totdeauna a avut și are aceleași mijloace de mântuire adică cele șapte Sacramente, precum are și numai un singur cap (șef), pe Papa dela Roma“.

¹⁾ Sublinierile sunt ale noastre.

Iar dacă pâr. Georgescu nu are acest manual, și nici altul romano-catolic, nu-mi pot închipui să nu cunoască manualele noastre, care — știe toată lumea — cuprind aceeaș dogmă catolică. Și atunci ar fi putut afla în Dogmatica Specială menționată, la pag. 77, — ca să nu mai adaug decât una — următoarea clarificare: „Biserica catolică... este *una*, pentrucă toți membrii ei au *aceeaș credință* și propun *aceeaș învățătură*, se folosesc toți în toate locurile de *aceleași șapte sacramente*, și toți au *un singur cap suprem văzut*, pe Papa dela Roma“.

Deci Biserica noastră, catolică, cere *trei* condiții pentru afirmarea unității sale. Trei, dintre care prima este unitatea credinței, o caracteristică prin care se exclude „conglomeratul“ atribuit nouă de pâr. Georgescu.

2. Tot la pag. 80 atacă pâr. Georgescu și chestiunea infalibilității și exprimă doctrina „romano-catolică“ în următorul sofism: „Biserica romano-catolică învață, că Papa este infailibil, când ia o hotărîre de pe catedra papală.“

Această învățătură nu este admisă de Biserica ortodoxă și chiar de mulți din catolicii vechi, deoarece un om singur nu poate fi scutit de greșeli, chiar când ar vorbi de pe catedra papală. Singur Mântuitorul a fost fără de păcat“.

Notați, vă rog, că privilegiul infalibilității, în sens catolic, privește numai excluderea *erorii* și a posibilității ei din câmpul limitat al adevărilor de credință și de morală. — Ce privește cuvântul „greșală“, știe toată lumea că e termen echivoc și că poate însemna și eroare (defect intelectual), și păcat, adică orice lucrare ce comportă vreo vinovăție (defect moral).

Acum să contemplăm silogismul pâr. Georgescu:

Majora: „Biserica romano-catolică învață că Papa este infailibil, când ia o hotărîre de pe catedra papală;“

Minora: Dar „un om singur nu poate fi scutit de greșeli“, căci cuvântul „greșală“ înseamnă păcat, și „singur Mântuitorul a fost fără de păcat“.

Concl. I. Deci, fiindcă „un om singur nu poate fi scutit de greșală“ — păcat, iar „infailibil“ înseamnă chiar scutirea aceasta,

Concl. II. Pedrept cuvânt „această învățătură nu este admisă de Biserica ortodoxă“.

Nu putem felicita pe pâr. Georgescu pentru acest exemplu de logică, fiindcă nu servește adevărul. Iată, de fapt, cum se prezintă adevărata doctrină catolică în manualele de școală ale catolicilor.

„Acest dar al Bisericii de-a nu greși în lucruri de credință și de moravuri se cheamă *infallibilitate*!)“.

Acelaș lucru îl putea afla pâr. G. și în „Dogmatica Specială“ amintită, la pag. 80. Dar peste tot, mai onorabil și mai științific era să fi reprodus însuș documentul Conciliului Vatican, care exprimă autentic și clar doctrina catolică asupra infalibilității, document reprodus și în „Dogmatica Specială“ a pâr. Tatar la pag. 82–83. „Pontificele roman, când vorbește din catedră, adecă atunci, când în calitatea sa de păstor și învățător al tuturor credincioșilor, definește vreo învățătură de credință ori de morală, pe care trebuie să o țină întreagă biserica, atunci prin asistența dumnezeiască, promisă lui în fericitul Petru, se bucură de aceeaș infalibilitate, cu care dumnezeiescul Răscumpărător a voit să fie înzestrată biserica sa, în definirea învățăturilor de credință ori de morală“.

Definiția aceasta, care explică și noțiunea infalibilității, și domeniul ei, nu putea supăra pe pâr. G. ca document al unei doctrine, pe care are de gând să o combată. Pentru ce a tăcut-o? Dar mai ales pentru ce a falsificat-o?

3. Cu privire la cele șapte taine, Autorul ne spune că sunt aceleași, „numai în privința practicării lor și a materiei întrebuințate se deosebește în multe puncte“ Biserica romano-catolică de cea ortodoxă.

Să cercetăm unele din cele „multe“ puncte.

La pag. 93, fiind vorba despre taina pocăinței, zice obiectivul autor²⁾:

„Catolicii mai învață a) că preotul duhovnic dă deslegare numai pentru păcatele *ușoare*, b) de păcatele mai *grele*, creștinul se curăță *în purgator* c) și de ele poate fi deslegat prin *indulgențe papale*, d) în schimbul unei *sume de bani*“.

Patru neadevăruri. Numai patru, într'un alineat de patru rânduri, senine ca nevinovăția.

Acum, iată ce spun manualele catolice:

a) Catehismul dela Iași (P. II, pag. 69): „*Orice păcat, fie cât de mare... se iartă prin spovadă, dacă păcătosul se căește de dânsul...*“ — Iar mai jos, vorbind despre căința ce se recere la iertarea păcatelor, se spune: „*Dacă numai de un singur păcat de moarte nu ne-am căi, nu putem dobândi iertarea... De aceea, până ce din inimă nu se urăsc toate păcatele de moarte, nu se dobân-*

¹⁾ Catehismul Ep. cat. de Iași, P. I. pag. 134.

²⁾ Impărțirea e a noastră.

dește harul lui Dumnezeu, și prin urmare nici *spovada*, făcută cu o astfel de căință, nu-i bună“.

Exact aceeaș doctrină o putea afla păr. G. și în Dogmatica Specială a păr. Tatar, la pag. 109: „Materia mai depărtată a tainei peninței sunt *păcatele de moarte și cele veniale*“...

Acestea referitor la prima afirmație a păr. Georgescu.

b) Cu privire la a doua, unde e vorba de purgator, Catehismul dela Iași (P. I. pag. 144), zice: „Alții (fii ai Bisericii) se află în purgator, și formează *Biserica curățitoare*, deoarece acolo își ispășesc *păcatele mici* neiertate în lumea aceasta, sau *pedepsele datorite păcatelor iertate* prin spovadă, dar neîmplinite înainte de moarte“.

La fel și în Dogmatica Specială, la pagina 128: „Purgatorul este o stare de trecere, unde ajung sufletele acelora, cari nu sunt încă *de tot curați*, fie că mai au de dat satisfacție dreptății dumnezeiești pentru păcatele comise (dar iertate), fie că sunt întinate încă cu păcate veniale“.

c) „și de ele (de păcatele mai ușoare) poate fi deslegat (creștinul în purgator) prin indulgențe papale“...

Unele indulgențe se pot aplica de fapt și sufletelor din purgator, dar indulgențe în sens catolic și adevărat, nu cum spune injurioasa afirmare a păr. Georgescu, după care indulgențele sunt iertare de păcate de moarte, și încă în purgator! Iată ce cetim în Catehismul de Iași despre indulgențele care smintesc pe ignoranți: „Indulgența este iertarea *pedepselor vremelnice*, datorite *păcatelor iertate*, ce ar trebui să le suferim sau aici pe pământ, sau în purgator“... „prin indulgență *nu ni-se iartă nici un păcat*, dar numai pedeapsa vremelnică ce trebuie să ni-o tragem pentru păcatele iertate“¹⁾. — Iar Dogmatica Specială zice la pagina 114: „Indulgința este: iertarea pedepsei temporale, pe care mai are s'o suferă omul pentru păcatele iertate deja în ce privește vina și pedeapsa eternă“...

E concludentă, mi se pare, această confruntare de texte...

d) „... în schimbul unei sume de bani“.

Catehismul de Iași: (P. II. pag. 115): „Pentru dobândirea indulgențelor se cere: a) să fii în harul sfinților, adecă să-ți faci o spovadă bună; b) să împlinești faptele poruncite, cum este de pildă împărtașenia, vizitarea Preasf. Sacrament în biserică, să vizitezi pe bolnavi, ba chiar câteodată se prescrie să se dea o pomană pentru săraci, sau o altă faptă de binefacere“...

Dogmatica Specială pune la pagina 115 aceleași condițiuni, iar

¹⁾ P. II. p. 173.

între lucrările impuse de biserică enumără: „să zică anumite rugăciuni, să dea elemosină, etc.“...

Reiesă din aceste texte, că lucrările impuse de biserică drept condițiuni pentru câștigarea indulgențelor nu sunt „sume de bani date Papii“, lucru pe care îl afirmă, afară de păr. G., și păr. *Manea Popescu*, tot într'un manual de școală¹⁾, unde spune despre catolici și despre credința lor în acest punct: „... pentru iertarea păcatelor nu e nevoie de canonisire (ceea ce am văzut că însemnează: post, rugăciune, oprire dela sfânta Impărtășanie), ci e destul ca păcătosul să cumpere o indulgență — o hârtie, prin care păcătosul e iertat de toate păcatele trecute și chiar și de unele viitoare, iscălită de autoritatea supremă bisericească“.

Iată dar o „învățătură greșită și ridicată la gradul de dogmă“ de către Biserica catolică.

Ce hulă!

E adevărat că aserțiunea cucernicului păr. Popescu se referște la vremurile lui Luther, dar că pentru dânsul „dogma“ cu care ne cinstește este tot dogmă la catolici și astăzi, o dovedesc următoarele rânduri dela pagina 92, care pretind a exprima doctrina contimporană a catolicilor asupra acestui punct: „cine cere iertare de păcate dela Papa și însoțește această cerere cu o *sumă bănească* primește indulgența, pe care Papa o dă în baza învățăturii greșite că Sfinții au avut merite prisositoare, cu cari Papa poate acoperi păcatele celor ce cer aceasta“.

Mi-e greu să-l zugrăvesc aci pe păr. Popescu în momentul compunerii sau citirii unei astfel de scrisori, trimisă Papii. Il rog însă foarte serios și chiar preoțește, ca într'o nouă ediție a manualului său, ori chiar mai de grabă, să publice o astfel de scrisoare, sau cel puțin un formular, în care să se specifice: a) adresa Papii; b) cererea unei indulgențe; c) cu scopul de-a primi prin ea iertarea de păcate; d) în schimbul sumei alăturate; e) valoarea sumei, sau cel puțin normele după care se stabilește o astfel de sumă.

Noi nu ne sbatem să acoperim nici un abuz. Sigur este însă atât, că nici odată Biserica catolică nu a dat indulgențe „în schimbul“ unei sume de bani, deși rămâne adevărat că s'au dat cu condiția de-a contribui cu o elemosină, cu o pomână (cum spun și manualele noastre), făcută Bisericii, așa cum dai câțiva lei unui sărac, ori o sumă mai mare bisericii din sat, pentru susținerea ori împodobirea ei. Astfel de danii însă sunt recomandate și ortodocșilor de către Biserica lor, deși aceasta nu admite indulgențe.

¹⁾ *Dogmele Bisericii Creștine Ortodoxe*, cl. V, secundară. Ed. Națională Ciornei. S. A. pag. 120.

4. O ultimă afirmație din multele care s'ar putea cita din manualele de religie ortodoxă, toate în acelaș spirit de „adevăr“ și de dragoste față de noi. De data aceasta e vorba de Maica Domnului: „... romano-catolicii aduc Sfintei Fecioare cultul de *adorafțiune*, cuvenit numai persoanelor divine ale Sfintei Treimi“ ¹⁾. Iată o nouă erezie!

În Catehismul de Iași nu se specifică cultul ce-l datorăm Preacuratei, ci se recomandă numai cinstirea Ei pentru marea-demnitate de Maică a lui Dumnezeu. Sigur este însă, că nu ni s'ar putea pune în față nici un document de sursă catolică în care să se afle afirmarea incriminată de p. M. Popescu. Din contră, doctrina Bisericii catolice zice: cinstim pe Maica Domnului cu un cult inferior lui Dumnezeu, fiind ea o creatură, dar superior celui dat sfinților. Și anume o cinstim cu așa numitul cult de hyperdulie, pentru că este cea mai aleasă dintre toate creaturile, nu numai prin plinătatea harului, ci mai ales din cauza maternității sale divine ²⁾.

În cele spuse până aci, nu am avut intențiunea să discut argumente dogmatice pro sau contra ortodoxiei, ci numai să scot în evidență un anumit fel de-a scrie manuale de școală, în dauna generației de mâne, în dauna neamului și peste toate în dauna sufletelor a căror soarte veșnică este în bună parte în mâinile noastre. Căci dacă Biserica propune adevărurile veșnice prin fraudă și minciună, ce vom putea aștepta dela cei ce vântură păreri sub emblema științei acestei lumi?

Când vezi în manuale de școală, și încă de religie, prăpăstii și minunății ca cele de mai sus, te întrebi dacă acești Autori, făcând cum fac, servesc ei oare apropierea dintre cele două Biserici? — Alimentează oare dragostea? — Dar Sfântul Sinod, cum poate aproba astfel de ineptii?

Nu frazeologia împletită pe o tradiție moartă ne va mântui, Cucernici Părinți, și nici declamarea pompoasă a unui adevăr pe care-l falsificăm cu pilde ca cele de mai sus...

De aceea, să nu smintim pe cei tineri, căci este, pecăt știu, un „vail“ în Evanghelie...

LIVIU CHINEZU

¹⁾ M. POPESCU, op. cit. pag. 25.

²⁾ C. N. BILLUARI: *Cursus Theologiae, juxta mentem Divi Thomae*, Parisiis 1930, și SF. TOMA DE AQUINO, P. III, qu. XXV, 5, DR. A. TATAR, *Morala Creștină*, Blaj 1932 p. 76.

OAMENI ȘI FAPTE

LOCUL NAȘTERII LUI PETRU MAIOR

Istoricii noștri literari susțin că marele istoric *Petru Maior* s'a născut între anii 1753—1754, în comuna Căpușul de Câmpie din județul Mureș. Cel dintâi însă, care încearcă să răstoarne această aserțiune este *Dr. Augustin Bunea*, care scria la 1902: „Tatăl lui Petru Maior, în 1760, era preot în Oșorheiu (Târgu-Mureș), precum ne spune însuși istoriograful. El însă nu a rămas în acest oraș decât până la sfârșitul anului 1762, deoarece după o scrisoare a lui Aron, din 9 Martie 1763, în Oșorheiu era preot de curând hirotonit unul cu numele Vasile, iar George Maior figurează ca protopop al districtului Iclandul mare cu reședința în Căpușul de Câmpie. Deci dacă Petru Maior s'a născut înainte de 1762, ceace nu se poate altcum, atunci el nu s'a născut în Căpușul de Câmpie ci în M. Oșorheiu“¹⁾.

Ceeace bănuia Bunea, în anul 1902, acum se adeverește pe deplin prin documentele descoperite în arhiva orașului Târgu-Mureș.

Iezuiții din vechea capitală a Secuimii lucrează din răspuțeri pentru convertirea Românilor și a Grecilor de aici la unirea cu biserica Romei. Munca lor este încununată de succes în anul 1750, când superiorul lor, Iosif Balog, fostul teolog al episcopului Klein, izbutește să convingă pe fruntașii Românilor și ai Grecilor despre foloasele ce le aduce unirea cu biserica Romei, și le făgăduiește un teren potrivit pentru clădirea bisericii românești și a caselor parohiale.

Preotul român, Popa Gheorghe și reprezentanții Românilor și ai Grecilor: Andrei Grecu de Târnavia, Dumitru Grecu, Teodor Bardosi, Gheorghe Bucur, Nicolae Ioan etc., încheie, la 20 Februarie 1750, cu Iosif Balog un contract, prin care se dă Românilor și Grecilor din oraș terenul pro-

¹⁾ *Dr. A. BUNEA: Epis. P. P. Aron, pg. 185, nota 2.*

mis, cu condiția ca de aici înainte să mărturisească atât ei cât și urmașii lor credința catolică.

Iscălindu-se contractul încheiat, preotul român *Popa Gheorghe*, îmbrăcat în odăjdii sfinte și întovărășit de credincioșii săi, precum și de Iezuiți și autoritățile administrative, pornește dela biserica romano-catolicilor din piață, unde era locuința Iezuiților, în procesiune spre locul destinat pentru ridicarea bisericii române unite și a caselor parohiale. Aici se face sfințirea apei și se așează o cruce de lemn pe locul unde urma să se ridice, în scurtă vreme, un modest lăcaș de închinare. Preotul Popa Gheorghe, ctitorul unirii Românilor din Târgu-Mureș, moare la sfârșitul anului 1751 și îi urmează *Gheorghe Maior*, care mai târziu ajunge protopop al districtului Nirașteu, pe care îl administrează din capitala de odinioară a Secuilor. Preotul Gheorghe Maior funcționează ca preot în Târgu-Mureș încă din anul 1753, când înmormântează în noua biserică românească pe Andrei Grecu, curatorul bisericii:

„Anno 1753, Andreas Görög per A. R. D. *Georgium Maior* Graeci ritus parochum tunc Mvásárhelyensem in templum unitum, ut specialis ejusdem templi benefactor, sepultus est; quo anno omnes Valachi et Graeci Mvásárhelyenses erant uniti. Pariter 1755, 1756, 1757 ¹⁾. In anul 1753, Andrei Grecu, binefăcătorul special al bisericii unite, este îngropat în această biserică de Gheorghe Maior, care atunci era preot unit în Târgu-Mureș“. Se vede deci lămurit că pe timpul când s'a născut marele istoric, Petru Maior, 1753—1754, tatăl său funcționa ca preot unit în Târgu-Mureș, unde îl găsim și la 9 Noemvrie 1758, când se deplasează ca protopop în comuna, învecinată Bărdești și aici face conscrierea averii bisericesti, înaintând despre aceasta un memoriu amănunțit consiliului orașului ²⁾.

În anul 1760, protopopul Gheorghe Maior din Târgu-Mureș și protopopul Dănilă din Uilac dețin pe Popa Tunsu, care la târgul din Sâmpetru (jud. Cluj), atacă cu vehemență pe uniți și încearcă să-i convingă pe Români ca să părăsească unirea, și-l aduc în Târgu-Mureș, predându-l garnizoanei de aici ³⁾.

Deținerea și încarcerarea Popii Tunsu produce o deose-

¹⁾ *Arhiva orașului Tg.-Mureș* No. 2092/1771 judic.

²⁾ *Ibidem*, No. 515/1759

³⁾ A. Bunea: Ep. Petru Pavel Aron pag. 184—185

bită turburare în sufletele Românilor de pe Câmpie, cari își alungă preoții uniți din biserică și părăsesc în masse unirea. — Acum părăsesc unirea și o parte din Românii și Grecii din Târgu-Mureș, cari nu mai puteau vedea cu ochi buni pe protopopul lor, Gheorghe Maior, deținătorul Popii Tunsu. La sfârșitul anului 1762, protopopul Gheorghe Maior se vede nevoit a se muta în Căpușul de Câmpie ca protopop al districtului Icelandul Mare și de aici administrează și protopopiatul Nirașteului, la care aparținea orașul Târgu-Mureș.

Protopopul Gheorghe Maior așează în comuna Bărdești ca păstor al sufletelor pe un preot bătrân și văduv, obligându-l să renunțe la locuința parohială și la porțiunea canonică în favorul mamei și a fratelui său (protopopului) cari sunt roboțarii (zilerii) preotului, iar acesta să trăiască din venitele ce le are dela credincioși. Acest preot bătrân n'avea nici energia și nici priceperea convenită să cârmuiască pe credincioșii săi din Bărdești, turburați de cuvântările Popii Tunsu și ale altor călugări ortodoxi. Atunci consiliul orașului, îndemnat de Iezuiți, intervine, la 12 Aprilie 1766, pe lângă episcopul Atanasie Rednic din Blaj și-l roagă să trimită un preot mai destoinic în comuna Bărdești, căci Românii de aici au început a părăsi unirea din motivul că n'au preoți buni ¹⁾.

Protopopul Gheorghe Maior trăiește și funcționează ca protopop al districtului Icelandul Mare și în anul 1779, când primește dela un diacon din Band (jud. Mureș) 11'40 fl, iar dela preotul din Oroiu de Câmpie (jud. Mureș) o iapă, pentru a interveni la forurile în drept să-i scutiască de sarcinile publice ²⁾.

În anul 1762, o parte din Românii și Grecii din Târgu-Mureș părăsesc unirea și se începe un proces îndelungat între uniți și neuniți pentru dreptul de proprietate asupra bisericii românești. În acest proces este audiat și protopopul Gheorghe Maior, care mărturisește că a stat în Târgu-Mureș ca preot 12 ani și atunci toți Românii și Grecii erau uniți. Deci biserica trebuie să revină uniților.

Gheorghe Maior, tatăl nemuritorului istoric Petru Maior, a funcționat ca preot în capitala Secuimii între anii 1751—1762,

¹⁾ TR. POPA: *Monografia orașului Tg.-Mureș*, pg. 221.

²⁾ Tr. Popa: Documente privitoare la Românii din vechiul Scaun al Mureșului, pg. 44.

tocmai pe timpul când s'a născut Petru Maior. Putem deci susține cu toată certitudinea că locul nașterii lui Petru Maior este orașul Târgu-Mureș și nu Căpușul de Câmpie, unde tatăl său se mută numai după nașterea marelui istoric.

În procesul verbal, luat în comuna Bărdești, în anul 1758, găsim pe tatăl lui Petru Maior iscălit *Gheorghe Maior al Georginii*. Dovada că se trăgea din o familie de iobag, căci altfel ar fi întrebuintat titlul de nobil. Această presupunere o întărește și memoriul consiliului orașului, înaintat, în anul 1766, episcopului din Blaj, în care se spune: „E adevărat că protopopul Gheorghe Maior a pus în Bărdești un preot văduv și bătrân, care a lăsat în casa parohială *pe mama și fratele său (ai protopopului) ca pe niște zileri ai preotului*“. Bunica și unchiul după tată al lui Petru Maior fiind zileri, urmează că dânsul se trăgea din o familie simplă de iobag care, probabil, mai târziu și-a primit titlul de nobil de Dicio-sânmartin ¹⁾.

TRAIAN POPA

G. K. CHESTERTON

Englezii catolici, și catolicismul în general, pierde în cel ce a fost *Gilbert Keith Chesterton*, un pivot de mare însemnătate. De o popularitate neegalată de nimeni în imperiul britanic afară de Bernard Shaw, literatul trecut la cele veșnice în Iunie c., și-a câștigat un loc de frunte în rândurile celor meniți să fie lumini în întunec și stâlpi în mijloc de involburări.

S'a născut la London în 29 Maiu 1874. A studiat la „Slave School“, după ce a trecut prin celebrul așezământ cărturăresc „S. Paul“, distingându-se ca excelent ucenic al slovei. Dar nu și ca mărturisitor al credinței. După propria lui mărturisire „la 12 ani era păgân, iar la 16 un agnostic din creștet până în tălpi“. Cap logic, dornic de certitudine, independent și sincer, n'a aflat în religia nașterii sale, în anglicanism, ceea ce căuta. Asta era să fie mai târziu în 1922, când după chinuitoare sbuciumări și îndelungate meditații va trece la catolicism. Pasul acesta al său a fost semnalat de *Catholic News* ca „eveniment important în istoria catolicismului contemporan al Mării Britanii“. Cum a și fost. Pentru crezul roman din țara lui Albion și din lungul și largul lumii.

¹⁾ Tr. Popa : *Monografia orașului Tg.-Mureș*, pg. 271—78.

Operele lui, multe la număr, sunt traduse în toate limbile Europei. Cele mai cunoscute sunt: Napoleon de Nohing Hill; Clubul breslașilor bizari; Sfera și Crucea; Orthodoxia; Sf. Francisc de Assisi; Sf. Thomas de Aquino ș. a., și îmbrățișează terenele: roman, poezie, critică, teatru și polemică. În deosebire de compatrioții și contimporanii săi, dispăruți și ei, Kipling și Wells, cari pledează pentru o concepție pur aristocratică și intelectuală a omului ce caută să tindă spre supraom, dânsul se oprește cu drag la omul mijlociu, a cărui mântuire, cum observă cineva dela *La Croix*, (16. VI. 36), Chesterton o vede în traducerea în faptă atât a virtuților trecutului cât și a viitorului.

Inteligență dialectică de mâna întâiu, el nici sub jocul paradoxelor și nici sub horbota cuvintelor sclipitoare nu pierde din vedere temeiul solid al Adevărului de care nici când n'a vrut să se depărteze. Intre altele, magistrala sa lucrare Orthodoxia rămâne o nepieritoare dovadă despre neputința de a scoate pe om de sub stăpânia imperativelor morale și dogmatice și despre splendoarea și forța doctrinei religioase catolice care singură e în stare să echilibreze sufletul unui intelectual serios.

În ce privește Răsăritul creștin, dăm în lucrările lui Chesterton nu odată peste sclipiri de geniu cari nu se poate să nu-ți deie de gândit. E atât de lămurit aurul acestei minți! Așa, un mic pasagiu:

„În vremile din urmă am auzit deseori spunându-se că Bizanțul încetul cu încetul s'a înțepenit într'o theocrație asiatică, care, mai mult ori mai puțin, seamănă împărăției Fiului Ceriului, Chinei. Decât: chiar și omul fără multă carte poate să observe particularul, diferențialul ce zace în felul cum creștinismul răsăritean a stilizat totul pe planul universalității, cum au devenit, de ex., fețele icoane. În chipul acesta zugrăvelile au devenit simple șabloane și împotriva statuelor s'a purtat un adevărat războiu de nimicire. Așa vedem apoi — lucru destul de ciudat — că Răsăritul s'a făcut pământul Crucii, iar Apusul pământul Răstignirilor. Grecii, de dragul unui simbol au pierdut din vedere omul, pe când popoarele Nordului au ajuns la umanitate grație unei unelte de schingiuire. Singur Apusul a creat imagini veritabile pentru cele mai mari evenimente ale Răsăritului. Așa s'a făcut că elementul grecesc în teologia creștină a fost din ce în ce tot mai mult numai un fel de platonism sec, un prilej pentru figuri și ab-

stracții. În fond acele abstracții erau ceva nobil, dar nu erau îndeajuns străbătute de acel eveniment care, după esența sa, este aproape opusul oricărei abstracții: întromenirea Fiului lui Dumnezeu. Logosul lor, ce-i drept, era egal cu Cuvântul, dar nu mai era Cuvântul ce se făcuse trup. Pe mii de căi delicate, cari adesea nici nu pot fi cuprinse ori descrise, de acolo, de unde stătea Sacrul Basileus sub mozaice aurite, s'a răspândit acest spirit asupra întregii creștinătăți, și drumurile netede ale împărăției romane au devenit la urma urmelor drumuri bătute pentru Mohamed. Pentru că iconoclasmul culminează în islamism“.. (G. K. Chesterton: Der Heilige Thomas von Aquino. Salzburg-Leipzig. Trad. Dr. G. Kaufmann. Pag. 87—88).

Cine ne va da o traducere din acest valoros, dar la noi puțin cunoscut autor? — Sigur, dat fiind stilul vulcanic, adesea abrupt, condensat și greu de redat al lui Chesterton, munca va fi anevoioasă. Dar va avea cu atât mai mult dreptul la recunoștința obștiei noastre creștine.

D. N.

REFORMA SALARIILOR

Plugari și funcționari: asta-i România. Și cu cât este mai primitivă, mai informă massa mare a tavanilor, cu atât câștigă în importanță tagma slujbașilor publici. Ei reprezintă nu numai osatura de organizare a societății, ci sunt tot odată și elementul dinamic al progresului cultural și economic.

Nu discutăm acum felul cum corespunde, ori nu, acest element esențial al vieții noastre naționale rosturilor și menirii sale. Ar fi, de sigur, multe de spus și multe de condamnat. Și de îndreptat. Intrebuițând în acest scop toate mijloacele potrivite. — Ci vrem să ne oprim o clipă la unul numai din aceste mijloace de îndreptare a răului. Și anume: *sistemul de salarizare al funcționarilor*. Este și el, între altele, un factor important în formarea tagmei funcționărești. Fără să jurăm în primatul economicului, nu putem uita totuși, că pâinea de toate zilele ce i-se dă slujbașului determină, în mare măsură, și calitatea muncii lui și, prin aceasta, ritmul întreg al vieții de stat.

Nu începe nici o îndoială, că situația de salarizare actuală este un dezastru. Plină de anomalii, de contradicții isbitoare, de inegalități și nedreptăți vădite, ea are înfățișare perfect haotică și arbitrară. Nu există principii unitare, nu există ierarhizarea indis-

pensabilă. Cele mai uluitoare anomalii te isbesc pas de pas. Ajunge, pentru a caracteriza deplin situația, să amintim, că există nu mai puțin de 2000 de „tipuri“ de salarizare în fericita țară românească. Un monument de absurditate mai perfect nici că se poate imagina!

Acum e vorba să se facă o nouă rânduială în acest vălmășag. S'au făcut studiile pregătitoare și se lucrează o nouă lege de „*armonizarea salariilor*“. — Foarte bine, și foarte necesar. De sine înțeles, ea va trebui să fie cât mai bună, cât mai dreaptă cu putință. Asta o vreau, firește, și autorii reformei. Dar dela vrere până la realizare depărtarea e mare. Are dificultăți însemnate. Nu le vom înșira aci. Vom sublinia însă un adevăr de temelie: nu se va ajunge la bun sfârșit dacă nu se vor ținea în seamă comandamentele doctrinei sociale rezimate pe morala creștină, pe *dreptatea socială* care își are rădăcina în evanghelie.

Un punct de orientare, capital, al acestei doctrine este acesta: trebuie pus în aplicare *un sistem de salarizare care să ocrotească familia*. În special familia numeroasă. S-o facă posibilă; s-o facă de dorit chiar. Mulțimea copiilor să nu mai fie o spaimă pentru părinții terorizați de spectrul mizeriei. Dimpotrivă, să fie mai ușoară, din punct de vedere economic, viața unei familii mari, cu multe odrasle, decât a burlacului înăcrit în singurătate ori a unei perechi îmbătrânită în sterpiciune. — Este un ideal firesc acesta. Viața neamului e în strânsă dependență de realizarea lui. Iar astăzi stăm tocmai la antipod. Familia este, pentru majoritatea lefe-giilor, un lux insuportabil. Iar copiii mulți par deadreptul o vină în fața Statului, care nu dă pentru susținerea lor decât un ajutor ridicol. Și numai pentru primii trei! Mai mulți, sunt indesezirabili. Un îndemn oficial la suprimarea lor. Ceva mai monstruos și mai antisocial nu se poate inchipui!

Salar familiar: acesta trebuie să fie, prin urmare, punctul de plecare și idealul noii reforme. Ceeace nu însemnează, în chip necesar, o îngreunare insuportabilă a bugetului. Ci mai curând o nouă, mai dreaptă distribuție a totalului bugetar între diferitele categorii de funcționari, având în vedere mereu criteriul hotărîtor al familiei.

Este cât se poate de interesant, simplu și de largi perspective, în acest scop, proiectul lucrat de ing. *Erwin Sonnek*, adoptat și transformat în proiect de lege de către asociația austriacă pentru „apărarea familiei“. (Cfr. „Schönere Zukunft“ din 27. X. 35). În acest proiect, *salar normal* este socotit acela care ajunge pentru susținerea, conformă cu situația socială, a unei familii cu 2 copii. Toți salariații, cari n-au acest număr de persoane de susținut,

vor primi salariul scăzut; cei cari au mai mulți, îl vor avea sporit. Cota corespunzătoare unui membru este socotită în 10 % din salariul normal. Schematic, însemnând normalul cu N. vom avea următoarele situații: Funcționarul singuratic va primi $N-30\%$ (cota corespunzătoare la 3 persoane pe care nu le are), sau 70 % din normal; o pereche fără copii 80 %; cu un copil 90 %; cu 2 copii 100%; cu 3 copii $100+10\%$; cu 5 copii $100+30\%$; etc. — La toate tipurile de salariu se va stabili mai întâi minimumul de existență, care va fi neimpozabil, eliberându-se prin aceasta toată pătura mai săracă de orice sarcină, fără a fi exclusă dela beneficiile sporului familiar. — Proiectul lasă libertate părinților ca, potrivit cu pregătirea ce intenționează s-o dea copiilor, să aleagă între următoarele modalități de primire a ajutorului, care se dă lunar: să primească cota întregă până la vârsta de 15 ani a copilului; ori numai 80% din ea dar până copilul ajunge 20 ani; ori 70% până împlinște 25 ani. Astfel se ține seamă și de cerințele speciale ale diferitelor pături sociale.

De sigur că alături și împreună cu această măsură de ocrotire a familiei, în deosebi a familiei numeroase, concretizată în sistemul salariului familiar, mai trebuiesc puse la contribuție și altele multe, economice, sociale, politice. Și nici ele, toate împreună, nu rezolvă deplin problema familiei, care în esență și în prima linie este de ordin moral. Totuși, repetăm, nu se poate nega nici marea importanță ce-i revine factorului social și celui economic. Iar în acesta, sistemul de salarizare este elementul esențial. — Suntem acum, din prilejul anunțatei „armonizări a salariilor“, în situația de a putea croi drum nou în această materie, în conformitate cu poruncile de viață ale doctrinei clădite pe principiul dreptății sociale a creștinismului. Să vedem, nu cumva să pierdem prilejul. Toți pe cari îi privește și toți cari pot sunt datori să militeze și să-și impună această părere, pe toate căile legale: presă, adunări, memorii etc. — Altfel, dacă nu vom avea curajul unei reforme mari, de perspective largi, în spirit creștinesc, apoi n-am făcut nici o treabă, ci va fi rătăcirea cea de apoi mai rea decât cea dintâi.

A. P.

CRONICI — INSEMNAȚI

Apelul „Astrei“

Sufletul ardelenesc trece printr'un proces de primejdioasă disoluție. Trebuie să fie un motiv de îngrijorare națională acest fenomen dureros. »Astra«, păstrătoare a vechilor noastre tradiții, îl și denunță conștiinței generale a neamului, într'un »apel« care va trebui să fie un adevărat semnal de alarmă. Prin analiza competentă, dureroasă, pe care o face stărilor de azi, chemarea la munca de învoire a »Astrei« este un adevărat document al vremii. Reținem din el partea esențială, în speranța că strigarea vechiului nostru așezământ de cultură nu va răsună în în pustiu:

»Un materialism exagerat, un individualism tot mai accentuat slăbesc progresiv temeliiile existenței noastre ca neam, forțele și instituțiunile îndrumătoare și generatoare de viață românească: credința strămoșească, patrimoniul etnic, familia. Se uită obligațiile față de trecut, îndatoririle față de viitor, necesitatea de a lupta și jertfi pentru un bine superior etnic, și domină grijiile materiale ale momentului, setea după satisfacții ușoare, individuale, obținute fără trudă și jertfă. A căuta și afla defecte la frați, a ponegri și desbina pe alții, chiar dacă sunt români, a devenit un căutat mijloc de afirmare și ridicare proprie, care umbrește bucuria de-a fi însăfârșit toți împreună într'o singură țară românească și slăbește forțele, mearse să ne conducă — solidari — pe drumul propășirii etnice.

»Se pierde port, cântec, dans, tradiție românească; se irosește comoara moștenirii etnice, protectoare a ființei noastre românești; își pierd forța lor în-

drumătoare credința, conștiința românească, cinstea, demnitatea, modestia; se desorganizează familia, scade natalitatea și slăbește forța de luptă și rezistență.

»In Secuime așteaptă zadarnic sute de mii de suflete, odinioară românești, rechemarea la matcă; în Banat se stinge, în grozava nepăsare chiar și a localnicilor, mândra populație românească; iar la granița de nord-vest dușmanii noștri de ieri și de mâine își sporesc, nestingheriți de nime, forțele pe pământul hotarnic românesc.

»Iată cum reușim să irosim în decurs de scurte decenii comoara unui patri-moni-u, agonisit în lungi secole de lupte, jertfe de sânge și suferinți, de un neam întreg.

»Remediul în această stare morală morbidă nu este binele material, bunăstarea, ci mobilizarea tuturor conștiințelor românești, unirea tuturor în jurul unui crez, capabil să ne disciplineze gândurile și să ne îndrepte faptele spre calea ascendentă a propășirii românești. A contribui cu toate forțele la generalizarea acestui crez și la îndreptarea spre bine e gândurilor și faptelor noastre, iată rostul vechiu în formă nouă al Asociațiunii noastre...«

Onisiforisme

Din cele scrise până aci la rubrica aceasta care, cum am spus, va continua zece ani, cititorii și-au putut face o palidă, foarte palidă idee despre deșteptăciunea d. Onisifor Ghibu, profesor universitar, membru corespondent al Academiei române etc. Și mai ales au putut admira logica sui generis, care chiar fiindcă e sui generis, ar putea fi numită logică onisiforiană. Un exemplu

de astfel de logică l-am dat în numărul din urmă al revistei noastre: faptul că Ion Mateiu — știți: soful dnei Sanda dela Cluj — nu a reprodus în scrierile sale schimbul de scrisori dintre s. Scaun și guvernul român pivitoare la interpretarea unor articole din Concordat, e o dovadă că *guvernul și parlamentul* cari au ratificat concordatul nu și-a dat seamă de importanța lor. Pentru mine și pentru Dta cetitorule, nereproducerea acelor scrisori de d. Ion Mateiu poate constitui numai dovada că acest domn nu și-a dat seama el de importanța lor. Dar guvernul și parlamentul? Ce are I. Mateiu cu parlamentul și guvernul?..

Un exemplu și mai breaz de logică onisiforeană le oferim cititorilor acum. În faimoasa broșură „*Nullitatea Concordatului*” d. Ghibu tipărește la pp. XLII—XLVI un capitol cu titlul: „*De fapt, Concordatul român este opera Ungariei și a s. Scaun*”. Cum vedeți, un titlu excepțional de grav și excepțional de senzațional. Acum aranjată dovada: concordatul pentru aranjarea situației bisericii catolice din România este opera Ungariei fiindcă: 1) Ungaria, fără a avea un concordat cu s. Scaun și chiar fără a avea intenția de-a-l încheia, a înființat o legăție la Vatican; 2) l-a numit pe Serédy consultor ecleziastic al acestei legățiuni; 3) Serédy a dus la Roma pe părintele iezuit Bela Bangha, pe călugărul dominican Szabo Szadok, pe călugărul franciscan Anton Butykai și pe minoritul Francisc Monay și »toți aceștia — scrie textual predeșteptul Onisifor — dimpreună cu personalul legăției maghiare, formau un veritabil stat major pe lângă s. Scaun în chestiunile unguerești în general«. Prin urmare: fiindcă Ungaria a înființat o legăție la Roma și l-a numit consultor ecleziastic al ei pe Serédy, iar acesta a reușit să ducă la Roma alți patru preoți maghiari, e o dovadă că Concordatul român este opera Ungariei! Quod erat demonstrandum. Dacă nici asta nu e logică onisiforească, atunci cuvintele și-au pierdut sensul.

De altfel *acest fel de logică* nu e nou la d. Ghibu, precum întreaga sa deșteptăciune nu e de azi. Ea e veche, prea veche chiar. De pildă: într'o lucrare de o mie de pagini — pedagogul nu e numai deștept ci și prolix minune mare — scria că universitatea din Cluj, universitatea al cărei profesor e dsa, a fost înființată de Ștefan Báthory la 1581 și ca dovadă reproduce diploma prin care acesta înființează.. *colegiul iezuit din Cluj*. Cititorii cari vor crede că fac o glumă de prost gust, sunt rugați să citească opera »Acțiunea catolicismului ungueresc și a s. Scaun în România întregită« a d. Ghibu pp. 198—201. Cartea a apărut în 1934. Se va zice: logica onisiforească totuși nu e atât de veche, fiindcă *Nullitatea concordatului* a apărut în 1935, iar cartea cu universitatea clujană înființată de Ștefan Báthory în 1934. O distanță deci de un singur an. Iată însă o dovadă și mai veche, din 1931. În „*Un anacronism și o sfidare*”, apărută în acel an, d. Ghibu scrie că Maria Terezia a făcut biserica călugărițelor ursuline din Sibiu fiindcă pe ea — pe biserică — se găsește inscripția: »haec aedes pietate Mariae Theresiae... restaurata est«, Ergo: a făcut-o împărăteasa fiindcă a... restaurat-o! (p).

Incendiatorii

Vorbind la un congres al »societății nordice«, doctrinarul național-socialistului german *Alfred Rosenberg* a spus între altele: »Batalioane întregi de incendiari cutreeră țările, așteptând momentul prielnic pentru a da foc casei popoarelor europene. Putem spune cu mândrie, că astăzi Germania e mai solidă decât oricare altă țară și suntem convinși, în ciuda și împotriva tuturor, că noi, aici în Germania, apărăm Europa«.

În partea întâi, declarația cuprinde un adevăr dureros. Cum stăm cu a doua, cu rolul Germaniei?

»Osservatore Romano« din 24. VI. pune în fața vorbelor umflute ale lui R. o serbare național-socialistă ținută tocmai

În cinstea pomenitului congres, la Lübeck. »Național-sozialistische Partei-Korrespondenz« descrie unul din momentele solemnității, în felul următor: »Intreg poporul comunică, în flacări, cu străbunii săi. Tineretul hitlerist și unitățile național-socialiste s'au adunat în jurul rugurilor mari de pe dealuri. Purătorul torței dă foc regelui strigând: »Pământul se înouiește«. Apoi, în mijlocul tăcerii generale, șeful tineretului hitlerist declamă: »Porțile vieții sunt deschise; vara se apropie. Tineret închinat flăcărilor, pregătește-te pentru solștițiu și pentru acțiune, mergând spre foc... Foc să fim. Să ardem în focul sacru tot ce nu servește la înouirea poporului. Să fim purtători de flăcări; să fim consacrați; flacăra să binecuvinteze timpul nostru.«

Întrebarea e acuma: cine sunt incendiarii? Cei cari aprind bisericile, ori cei ce strigă »să fim incendiu«, și ard pe rugurile închinute zeilor păgâni însași credința în Dumnezeuul creștin? Ori, poate, și unii și alții, ațăță rugul care ar vrea să prefacă în scrum, deodată cu evanghelia, și întreaga noastră civilizație! — E bine să-și pună întrebarea și la noi nu numai ecstasicii roșii, ci și toți închinătorii »focurilor«, de imitație nazistă și de inspirație păgână. Chiar și dacă se chiamă »străjeri«! (a).

Neliniștea spaniolă

Nu de mult a apărut la Madrid o carte foarte documentată, care dă un bilanț cât se poate de elocvent al primilor doi ani de republică spaniolă și a lui »Octomvrie roșu« în provincia Asturia, 1934. — Reținem, după »Kultur und Politik«, câteva cifre. — În cei dintâi doi ani de existență, republica spaniolă a avut: 28 guverne, 75 miniștri noi, 9000 greve, 800.000 șomeri (în 1935 — pe când în 1930 nu exista nici unul!), 30.000 deținuți politici; 7 mișcări revoluționare cu peste 5000 de morți, 580 biserici și mănăstiri incendiate, ridicarea bugetului de stat la 2 miliarde pesetas. — O singură lună, »Octomvrie roșu« 1934, în Asturia are

bilanțul următor: Au fost incendiate, jefuite ori distruse 63 clădiri publice, 58 biserici, 26 fabrici, 58 poduri, 31 șosele naționale, 26 linii ferate, 730 case particulare, 158.000 cărți de valoare; în total o pagubă de 58 milioane Pesetas. Au fost ucși: 100 gardiani civili, 17 funcționari dela siguranță, 51 membri ai comandamentului de atac, 2 detectivi, 16 funcționari de vamă, 98 soldați și 1051 preoți, călugărițe și persoane private. Au fost răniți 900 soldați și 2054 persoane private. — Adevărat »rai«! (a).

Front comun

Cei ce se aseamănă, s'adună. Liber-cugetătorii și bolșevicii una sunt, ori cât ar zice ba. Și după *Congresul Internațional al Liber-cugetătorilor*, ținut în Aprilie c. la Praga, e de crezut că nici un vor mai zice așa ceva. Prea și-au dat arama pe față, și prea au vorbit cu fereștrile deschise, ca să mai poată convinge pe cineva de contrarul.

La congresul menționat au luat parte 74 de reprezentanți din 11 state. Cei mai mulți trimiși i-a avut America, Anglia, Franța și Belgia. Scopul congresului a fost bine precizat: unirea celor șase milioane de membri ai armatei internaționale a ateiilor într'o »unică și solidă organizație mondială«, pentru a lupta împotriva religiei. Asta pentru că pân'acum fiecare grupare a purtat războiul cu mijloace proprii și cu scopuri particulare. De aci încolo însă nu va mai fi așa, ci vor lupta în comun, dându-se preferință metodelor folosite de Bezbojniciei (ateii) sovietici, primiți sărbătorește în sânul Uniunii Internaționale a Liber-cugetătorilor.

Infrățirea celor două fronturi (liber-cugetător și bolșevic) s'a făcut — după informațiile lui *Osservatore Romano* din 16 Maiu c. — pe baza acordului unanim: luptă pentru drepturile democratice; pentru libertatea gândului; pentru progresul social și economic și pentru educația corăspunzătoare acestor principii. — Că apoi ce înseamnă în realitatea comunistă-atei principiile afi-

șate, e cunoscut și arhicunoscut. Tovarășul Lunaciarski, prezent la acest congres, a avut de ce să fie mulțumit și mândru.

Presa cehoslovacă, spre cinstea ei fie spus, a fost foarte rezervată în reportagiile gazetărești privitoare la acest congres. Ba *Lidone Listy* n'a pregetat să facă din acest prilej, remarcă justă: »Tare am dori ca aceeaș toleranță, grație căreia s'a putut întruni la noi un congres al Liberucuetătorilor, să fie în cinste și în Rusia Sovietică privitor la proiectatul Sinod al Bisericii Ortodoxe. Barem de s'ar bucura religia fie și numai de a zecea parte din libertatea gândului și a scrisului, de care se bucură la noi comuniștii și liberucuetătorii«. — Talia autem non leguntur in Sovietia. (n).

Noui metode comuniste

În afară de importanța lor pentru viața internă, alegerile din Franța au o semnificație politică de ordin internațional, care nu poate fi trecută cu vederea. Și aceasta consistă în surprinzătoarea afirmare a comunismului. Au intrat în camera franceză 80 de deputați cari jură în Marx și Lenin; cel mai puternic grup parlamentar comunist din toată Europa. Este explicabil interesul cu care lumea așteaptă să vadă felul cum se va validita în Parlament și în ce formă va înțelege să-și deprindă influența asupra guvernului de stânga, în care refuză să intre, căruia însă îi acordă întregul concurs.

E sigur însă de pe acum, că în Franța, Moscova ține să înfățișeze lumii o altă experiență decât cea din Spania. Comuniștii francezi respectă armata și nu aprind biserici. Aceasta e și una din tainele succesului lor uluitor. Dintru început ei au renunțat la metoda violenței. De 16 ani se mulțumesc cu prezentarea unui program de revoluție socială care prevedea suprimarea proprietății, a profitului, a armatei. Acum, în alegeri, li-s'a părut prea mult și asta. Au schimbat tactica. Lăsând în club programul revoluționar, s'au prezentat

publicului alegător ca un simplu partid politic cu program ceva mai radical, mai de stânga, decât ceilalți socialiști. Se mulțumesc să fie, ca și celelalte partide din frontul comun, mai mult reformatori onești decât revoluționari. S'au declarat respectuoși față de proprietatea privată și față de valorile patriotice, atacând numai excesele plutocrației capitaliste. Au câștigat astfel nu numai voturile muncitorilor, ci și ale unor straturi din mica burghesie, care nici pe departe nu poate fi socotită comunistă. — În această metodă este a se căuta, după Pierre Gaxotte, cheia succesului lor. Rămâne acum să se vadă, dacă și în activitatea parlamentară se vor ține pe această linie de moderațiune ori nu. Întrebarea și-o pun Francezii mai ales privitor la politica internă, în care socialismul, ajuns »axa« politică a țării, promite reforme radicale, ca naționalizarea băncilor, devvalorizarea monedei, politică antiplutocratică etc. În politica externă, se știe, ei sunt sclavii Moscovei.

În tot cazul, cu toții trebuie să avem ochii ațintiți asupra mersului evenimentelor din Franța, unde comunismul cearcă să se prezinte într'o postură nouă, și să fim atenți, ca nu cumva noile metode de moderațiune utilizate cu succes acolo, să fie încercate și la noi. (a).

Noua Portugalia

Ceeace s'a realizat în Portugalia sub conducerea omului excepțional *Oliveira Salazar* seamănă a minune. Cuibul revoluțiilor permanente și a prăpădului general s'a prefăcut în ostrov de pace, de progres, de înflorire și mulțumire generală. Cari sunt stâlpii de razim a acestei Portugalii înnoite? E bine să ni-i arate însuși vrăjitorul acestei minuni de necrezut. La împlinirea anului 10 de existență a actualului regim, O. Salazar a ținut la 28 Mai, în Braga, o strălucită cuvântare, care ne lămurește deplin:

»În noua Portugalia — spune Premierul — nu e pus în discuțiune nici *Dumnezeu* nici virtutea, *Patria* și isto-

ria ei glorioasă, *familia* și însămătoșirea ei morală, cinstirea *muncii* și a *simțului de datorie* sunt la noi noțiuni asupra cărora nu se mai discută. — Religia și adevărul sunt pentru noi o necesitate socială; puterea de stat este îngrădită prin barierele legii morale; noi nu cădem în greșala de a diviniza puterea ori bogăția, tehnica, frumseța ori păcatul: existența Dumnezeului Preaînalt la noi nu se pune la îndoială. *Autoritatea* este pentru noi un fapt de ordin moral și o necesitate omenească. Ea este un dar neprețuit al Provedinții; fără ea n'ar putea exista nici o cultură demnă de om. Ea însă nu există pentru sine însași, nici în familie, nici în școală, nici în fabrici și uzini; ea are sens și rost numai dacă stă în slujba cetățenilor. Ea nu este o avere a guvernului, ci o sarcină în serviciul comunității. În noua Portugalia nu se mai pune în discuție autoritatea și nici familia. — Fa-

milia trece astăzi printr'o grea criză în lumea întreagă. Locul autorității și al obligațiunii morale îl ia, aproape pretutindeni, domnia fără frâu a instincțelor și, prin aceasta, surparea autorității paterne. — Și mai puțin discutabilă este la noi munca: ea constituie pentru noi un drept și o datorie. Drept; fiindcă este absolut condamnabil a refuza munca acelor, cari n'au nimic pentru a se apăra de foame decât cele două brațe; o datorie, fiindcă altfel li-s'ar recunoaște celor bogați dreptul de a trăi din munca celor săraci...

Precum se vede, între religie și politică sunt legături organice. O arată nu numai exemplul omului politic Salazar, ci și realitatea concretă care e Portugalia nouă: clădită în întregime pe temelii indestructibile a credinții în Dumnezeu și pe principiile moralei creștine. (a).

BIBLIOGRAFIE

M. THEODORIAN-CARADA: *Acțiunea Sfântului Scaun în România de acum și de întotdeauna*. — București 1936. Editura Autorului (Bulevardul Maria 68). Pg. 120. Prețul ?

D. Ghibu și-a găsit nașul. Poate fi încântat și să-i fie recunoscător. Nu-și putea dori unul mai simpatic și mai bun. Bun din toate punctele de vedere. Adevărat deplin competent în problemele cari formează însași rațiunea de-a fi a dlui Ghibu. Documentat până la ultimul amănunt. Perfect cunoscător al oamenilor și al realităților. Cu vederi largi în trecut și cu largă înțelegere a raporturilor dintre țări și neamuri. — Dar bun și altfel. Creștinește bun. Senin și obiectiv. Ingăduitor. Nu vrea moartea păcătosului, care e d. Ghibu. Unde e locul, recunoaște și partea de merit a dlui Gh. Cum e, de pildă, cazul cu Statusul catolic, pe care neastâmpărul dlui Ghibu l-a scos din situația ilegală și necanonică în care se găsea, provocând lămurirea și reglementarea situației lui.

Toate aceste calități ale autorului dau cărțului valoare și savoare deosebită. Adevărul iese biruitor, din paginile ei, nu prin luptă și argumentare greoaie, ci senin, ușor, cu zâmbet indulgent și superior.

Pentru istoricul, juristul eminent, omul de cultură largă și înzestrat cu mult simț politic, care e d. M. T. C. a fost, de sigur, o distracție și o jucărie să scarmene nițel teoriile onisitoriste. A făcut-o cu răbdare multă. De sigur nu de dragul balivernelor, enormităților, naivităților, contradicțiilor și stupidităților de cari gem miile de pagini adunate de d. Ghibu pentru a susține noua sa marotă; ci pentru a lămuri cinstit marele public de bună credință, care ușor ar putea fi îndus în eroare. Și e în interesul neamului ca să nu cădem în

așa greșală. Și numai agitațiile răslețe de până acuma ale dlui Ghibu și neomenia atâtor militanți ai unitofobiei ne-au produs și până acuma pagube și greutăți destule; ne-au înstrăinat simpatii pe care le puteau păstra. Această îngrijorare patriotică l-a făcut pe autor să se ocupe, cu îngerească răbdare, de tot ce spune și ce scrie d. Ghibu.

Mai întâi, de problema Concordatului. Care e o necesitate. A fost tratat și încheiat cu concursul și colaborarea tuturor marilor noștri bărbați de stat. În care interesele statului român sunt perfect garantate și, în plus, ca orice convenție, mai poate fi încă îmbunătățită. De aceea, „ceice cer denunțarea lui ori nu știu ce cer, ori sunt preocupați de alte interese, cu totul deosebite de cele ale Statului, iar ceice vorbesc ori doresc realmente un Kulturkampf, nu fac decât să servească irendentismul maghiar; inconștient poate, dar efectiv“ (p. 46). — Din bogăția de lucruri interesante îngheșuite în acest capitol, reținem, în legătură cu concursul dat de cercurile catolice la tratativele de pace dela Paris: „Coltor mi-a povestit odată, că Brătianu îl autorizase să spună că, în anumite condițiuni, el ar fi gata să facă chiar Unirea“ (p. 7).

Dar adevăratul cal de bătaie al dlui Ghibu e altul: Acordul cu Vaticanul, de care se ocupă c. II. al cărții. D. Ghibu voia ceva mai mult chiar decât un concordat. Acum îl atacă; deoparte din pricina unor influențe nefaste sub cari a ajuns (mitrop. Balan și ep. Ivan); dar și din pricina Acordului. „Încheerea Acor-

dului de către d. Valer Pop l-a exasperat. A început o luptă violentă contra Domnilor Iorga, Ghika, Comnen, apoi împotriva Acordului, în urmă contra Concordatului și în sfârșit a ajuns până a pretinde că Româniii trebuie să rupă orice legături cu Roma, fiindcă Papa a creiat revizionismul maghiar, sprijină pe Unguri și fiindcă Sf. Scaun și iezuiții lucrează în contra României“. (63). A ajuns d. Ghibu tot mai jos pe scara acestor prăpăstii fiindcă nu găsea alte argumente contra Acordului. Cap. III, intitulat nimerit „Abyssus abyssum invocată“, arată pe rând ridicolul acestor teze și toată nerozia argumentelor pe cari se sprijinesc. — „Adevărul adevărat“ (cap. IV), despre cecece a fost pentru noi, în tot trecutul și până astăzi Roma, Papii, este cu totul altul. Binefacerile ce le-am primit de acolo sunt imense. Și vor fi mai ales dacă vom ajunge acolo unde și d. Ghibu vroia odată: la unirea întreg neamului românesc cu Roma. Problema nu-i insolubilă. Păcat numai că la noi se face o „rea politică“ (c. V) bisericească. Prin alta bună s'ar putea realiza marea vis al unirii, spre binele neamului nostru. — Drept „anexă“ cartea reproduce un articol al autorului despre „Anglicanism și Catolicism“, publicat în „Vestitorul“ din 15 III 36.

Concentrând într'un cuvânt tot ce vrem să spunem despre broșura dlui M T C: tolle lege! Și dă-o și altora. Mai ales celor din strana adversă!

Aug. Popa

Dela Administrația „Culturii Creștine“

Am primit și chitâm, cu mulțumită, următoarele abonamente:

Câte 500 Lei, abonament pe întreg anul 1936, dela Domnii: Paris: J. Evrard; — Roma: Mircea Todericiu; — Trenton U. S. A: Dr V. Crișan; — București: Dr A. Dobrescu.

Câte 300 Lei, abonament pe întreg anul 1936, dela Domnii: București: A. Călugăru; — Cluj: Dr Ionel Pop; ing. I. Gherman; — Dragomirești: Ioan Barodi; — Jadova: St. Quentin; — Lugoj: Aneta Tufan; — Odorău: Văd. Dr M. Popp; — Râmnicu Vâlcea: Dr R. Haag; — Satu Mare: Dr A. Doboși; — Sf. Gheorghe: Dr I. Roșu; — Sibiu: medic general r. Dr George Moga; — Stăna de Vale: F. Strugurescu; — Turda: L. Gărduș; — Vașcău: Vasile Bell; — Vișoara: Ion Mureșan.

Câte 250 Lei, abonament redus, pe întreg anul 1936, dela Domnii: Beiuș: T. Mateiu; — Dumbrăveni: Gheorghe Simu; — Dumbrăvița: Of. par. gr. cat.; — Florești: D. Tăușean; — Goren: Of. par. gr. cat.; — Hopârta: A. Muntean; — Nevrincea: Of. par. gr. cat.; — Reghin: Ariton Popa; — Ploești: A. Șulțiu; — Satu Mare: V. Herman, Gh. Mărcuș; — Săsar: Of. par. gr. cat.; — Sânmărtinul de Câmpie: Gr. Manoilă; — Sisești: I. Șurani; — Tg. Trotuș: Of. par. rom. cat.; — Viștea de jos: Gheorghe Seicean; — Vulcan: A. Suci; — Teodor Raita, Krohvo, Cehoslovăcia.

Câte 150 Lei, abonament pe ¹/₂, de an, dela Domnii: Aiud: I. Melian, I. Viciu; — Alba-Iulia: George Barițiu; — Baia Mare: P. Ossian; Blaj: Il. D. I. Hossu; — București: Dr G. Rușu; — Gherla: Dr E. Precup; — Măluți: V. Câmpean; — Odorhei: V. Stolan; — Oradea: Dr V. Boeru, Dr I. Voștinar; — Parța: Petru Muntean; Răducăneni: M. Demeter; Rus: Of. par. gr. cat.; — Satu-Lung: Of. par. gr. cat.; — Sibiu: Dr I. Stoichița; — Sfârmaș: Teodor Lazin; — Suseni: V. Câmpean; Șimleu: Dr. V. Vicaș; — Tg. Mureș: Dr I. Sârbu; Timișoara: M. Simonetti; — Tur: Ovidiu Lupan.

Câte 125 Lei, dela Domnii: Alma: St. Șerban; Arad: R. Grapini; O. Păcurariu; — Baia Mare: T. Ilie; — Bărdești: Aug. Belea; — Blaj: E. Bucur; — Căptâlan: Alexandru Pop; — Deaj: P. Boeriu; — Grindeni: Petru Anca; — Ghelinița: F. Călugăr; — Ludoș: I. Berghezan; — Lupu: D. Coțofan; — Ivănești: Al. Șimon; — Micăsasa: D. Boariu; — Prislop: Gr. Clunterei; — Răciu: S. Ni-coară; — Sârbi: P. Stețiu; — Șeușa: V. Hațiegan; — Șilindru: Al. Nistor; — Șimleu: T. Ilie; — Tătărlăua: I. Langa; — Turda: Lazar Caba; — Valea Largă: A. Căpușan; — Valea Vișăului: Popa Gh. Al.

Câte 100 Lei, dela Domnii: Aiud: Emil Neamțiu; — Așel: V. Stolan; — Blaj: Dr C. Ordace, Vasile Varga; — Căpușul de Câmpie: V. Suci; — Câmpia Turzii: Aug. Bariuc; A. Miron; — Diciosânmărtin: V. Abușean; — Gherla: Dr E. Precup; — Juclul de jos: Izidor Deacu; — Nima Răciu: D. Poptămaș; — Satu Mare: Dr Oct. Popp; — T. Recea: I. Boeriu; — Tiocul de jos: Emil Boca.

La fondul de susținere al revistei, s'au primit dela Domnii: Blaj — Il. Sa Dr Victor Macaveiu, vicarul Mitropoliei 500 Lei; Dr Augustin Tatar, 500 Lei; Alexandru Lupeanu, 500; Dr Augustin Popa, 500 Lei; Dumitru Neda, 500 Lei.